

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

*Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра психології та соціальної роботи*

Кваліфікаційна (магістерська) робота на тему:

**ФОРМИ, МЕТОДИ І ЗАСОБИ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ
ХЕЙТИНГУ В МОЛОДІЖНОМУ ДОВКІЛЛІ/FORMS, METHODS AND
MEANS OF SOCIAL PREVENTION OF HATING IN THE YOUTH
ENVIRONMENT**

Спеціальність 231 Соціальна робота

Освітня програма «Соціальна робота та соціальна політика»

Освітній рівень вищої освіти – магістр

Виконав:

студент групи СРСПм-21

Пановик Юрій

Науковий керівник:

кандидат соціологічних наук

Біскуп Віталій Степанович

Тернопіль 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ХЕЙТИНГУ В МОЛОДІЖНОМУ ДОВКІЛЛІ	7
1.1. Концептуалізація поняття хейтингу у зарубіжній та українській науковій літературі	7
1.2. Основні чинники та умови соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі	16
Висновок до розділу 1.....	27
 РОЗДІЛ 2. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ХЕЙТИНГУ В МОЛОДІЖНОМУ ДОВКІЛЛІ	28
2.1. Діагностика сучасного стану організації соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі	28
2.2. Проблемні аспекти соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі	34
Висновок до розділу 2.....	41
 РОЗДІЛ 3. ЕМПІРИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ХЕЙТИНГУ В МОЛОДІЖНОМУ ДОВКІЛЛІ	42
3.1. Програма соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі та її експериментальне апробування	42
3.2. Рекомендації фахівцям соціальної сфери щодо підвищення ефективності соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі	50

3.....	58
--------	----

ВИСНОВКИ.....	59
---------------	----

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62
---------------------------------	----

ДОДАТКИ.....	69
--------------	----

ВСТУП

Актуальність дослідження. В сучасному українському суспільстві, що характеризується стрімким розвитком цифрових технологій, глобалізаційними процесами та трансформацією соціальних комунікацій, особливої актуальності набувають проблеми міжособистісної взаємодії та соціально-психологічної безпеки особистості. Молодь як найбільш активна й уразлива соціальна група перебуває в центрі цих змін, адже саме вона найбільше залучена до інтенсивного інформаційного обміну, зокрема у віртуальному просторі. Одним із негативних соціально-психологічних явищ, що поширюється в молодіжному середовищі, є хейтинг. Це явище проявляється у вигляді агресивних висловлювань, знецінення, приниження, образ та систематичної ворожості щодо окремих осіб або соціальних груп. Хейтинг дедалі частіше виходить за межі інтернет-простору та впливає на реальні міжособистісні стосунки молоді.

Зазначимо, що значущість проблеми хейтингу зумовлена його негативним впливом на психічне здоров'я молодих людей, їхню самооцінку, емоційний стан та соціальну адаптацію. Психологічні наслідки хейтингу можуть проявлятися у вигляді тривожних і депресивних розладів, соціальної ізоляції, зниження рівня життєстійкості та формування деструктивних моделей поведінки. Особливо небезпечним є те, що сучасна молодь не завжди усвідомлює руйнівний характер хейтингу, сприймаючи його як норму сучасного спілкування або форму самовираження. За відсутності ефективних профілактичних механізмів це явище може закріплюватися як соціально прийнятна поведінка.

У контексті соціальної психології та соціальної роботи проблема хейтингу потребує комплексного аналізу, оскільки вона пов'язана з особливостями групової динаміки, соціальних установок, індивідуальної ідентичності та міжгрупових відносин. Молодіжне довкілля, як простір активної соціалізації, є середовищем, у якому формуються цінності, норми поведінки та комунікативні стратегії. Саме тому важливого значення набуває розробка та впровадження ефективних форм, методів, прийомів і засобів соціальної профілактики хейтингу. Соціальна профілактика спрямована не лише на зменшення проявів агресивної поведінки, а й на формування культури шанобливого ставлення, поваги, толерантності та емпатійного спілкування серед сучасної української молоді.

Незважаючи на зростаючу увагу науковців до проблеми агресії та насильства в молодіжному середовищі (В.Андреєнкова, В.Байдик, Т.Войцях, Є.Дубровська, О.Калашник, О.Ожйова, М.Ясеновська та ін.), питання хейтингу як специфічного соціально-психологічного феномена залишається недостатньо дослідженим. У науковій літературі бракує систематизованих даних щодо ефективності різних профілактичних підходів, орієнтованих на молодь. Недостатньо вивченими є психологічні механізми виникнення та підтримки хейтингу в групах однолітків. Також потребує уточнення роль соціальних інститутів, зокрема освітніх закладів, у попередженні цього явища.

Слід враховувати, що особливої актуальності проблема соціальної профілактики хейтингу набуває в умовах сучасних соціальних викликів, зокрема зростання рівня соціальної напруги, поляризації суспільства та поширення культури нетерпимості. Молодь часто стає як об'єктом, так і суб'єктом хейтингу, що ускладнює процеси її соціального становлення. Відсутність навичок конструктивної комунікації та емоційної саморегуляції сприяє закріпленню агресивних форм взаємодії. Тому розробка обґрунтованих профілактичних програм є важливим завданням сучасної психологічної науки і практики.

Таким чином, актуальність дослідження проблеми форм, методів і засобів соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі визначається її

значущістю для збереження психічного здоров'я молоді, гармонізації соціальних відносин та формування безпечного соціального середовища. Дослідження цієї проблематики сприятиме поглибленню наукових уявлень про соціально-психологічні чинники хейтингу та визначенню ефективних шляхів його попередження. Отримані результати можуть мати як теоретичне, так і практичне значення для роботи психологів, соціальних педагогів та фахівців, які працюють з молоддю. Вказане вплинуло на вибір теми кваліфікаційної роботи: **«Форми, методи і засоби соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі»**.

Об'єкт дослідження – соціально-психологічні процеси взаємодії та комунікації в молодіжному довіллі.

Предмет дослідження – форми, методи та засоби соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі.

Мета дослідження– теоретичне обґрунтування та емпіричне дослідження особливостей форм, методів і засобів соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі, а також розробка й апробування програми соціальної профілактики, спрямованої на зниження рівня проявів хейтингу серед молоді.

Відповідно до мети дослідження було визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати наукові підходи до визначення поняття хейтингу в зарубіжній та українській психологічній літературі.
2. Визначити основні соціально-психологічні чинники та умови виникнення хейтингу в молодіжному довіллі.
3. Дослідити сучасний стан організації соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі, виявити проблемні аспекти реалізації соціальної профілактики хейтингу серед молоді.
4. Розробити програму соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі та здійснити її експериментальне апробування.
5. Сформулювати практичні рекомендації для фахівців соціальної сфери щодо підвищення ефективності соціальної профілактики хейтингу в молодіжному середовищі.

Для розв'язання поставлених завдань у дослідженні було використано комплекс **методів дослідження**. *Загальнонаукові*: аналіз, синтез, узагальнення та систематизація наукових джерел з проблеми дослідження; порівняльний аналіз теоретичних підходів до вивчення хейтингу; індукція та дедукція з метою формування наукових висновків; моделювання при розробці програми соціальної профілактики хейтингу. *Емпіричні*: анкетування з метою виявлення сучасного стану організації соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі. *Статистичні*: кількісний та якісний аналіз результатів анкетування; узагальнення та інтерпретація отриманих емпіричних даних.

Теоретичне значення дослідження полягає в уточненні та систематизації наукових уявлень про хейтинг як соціально-психологічне явище в молодіжному довіллі. Зокрема, у кваліфікаційній роботі узагальнено сучасні наукові підходи до розуміння форм і механізмів хейтингу, здійснено концептуалізацію поняття хейтингу у зарубіжній та українській науковій літературі. Обґрунтовано роль соціальної профілактики як важливого та ефективного засобу попередження деструктивних форм комунікації серед сучасної української молоді. Визначено основні соціально-психологічні чинники та умови виникнення хейтингу в молодіжному довіллі. Запропоновано дієві форми, методи та засоби соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих результатів у діяльності соціальних педагогів та фахівців соціальної сфери. Розроблена програма соціальної профілактики хейтингу може бути впроваджена в закладах загальної середньої освіти, молодіжних центрах та громадських організаціях. Матеріали проведеного дослідження можуть бути використані під час проведення соціально-психологічних тренінгів, а також профілактичних занять, виховних заходів та консультацій з молоддю. Результати роботи також можуть бути застосовані в навчальному процесі під час викладання дисциплін соціально-психологічного спрямування. Матеріали дослідження також можуть бути використані в освітньому процесі закладів

вищої освіти під час викладання відповідних дисциплін соціального спрямування та в системі підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери.

Структура та обсяг дослідження. Зміст кваліфікаційної роботи знайшов відображення в її структурі, яка складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи – 72 сторінки, основний текст відображено на 61 сторінці. Список використаних джерел складає 73 позиції. Кількість додатків – 1.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ХЕЙТИНГУ В МОЛОДІЖНОМУ ДОВКІЛЛІ

1.1. Концептуалізація поняття хейтингу у зарубіжній та українській науковій літературі

В суспільстві, яке перебуває в умовах інтенсивних соціокультурних трансформацій, зростання інформаційних потоків та цифровізації процесів міжособистісної взаємодії, особливої суспільної значущості набуває проблема деструктивних форм комунікації. Однією з таких форм є хейтинг, що дедалі частіше проявляється як у віртуальному просторі, так і в реальному молодіжному доквіллі, впливаючи на психологічне благополуччя особистості та якість соціальних взаємин. Попри поширеність цього явища, у науковому дискурсі відсутнє єдине, усталене розуміння поняття «хейтинг», що ускладнює його емпіричне вивчення та розробку ефективних профілактичних заходів. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність концептуалізації поняття хейтингу на основі аналізу зарубіжних і українських наукових підходів.

У науковій літературі хейтинг загалом розглядається як соціально-психологічне явище, що полягає у систематичному вираженні негативних, знецінювальних або агресивних суджень щодо іншої особи чи групи осіб. Такі судження, як стверджує А. Павлюк, «можуть мати вербальний чи невербальний характер і часто спрямовані на приниження, дискредитацію чи підрив соціального статусу об'єкта хейтингу» [47]. При цьому хейтинг зазвичай не має конструктивної мети та не орієнтований на діалог чи розв'язання конфлікту. Його прояви супроводжуються емоційною ворожістю та відсутністю емпатії. У цьому контексті хейтинг виступає як форма деструктивної комунікації.

М. Сінельнікова трактує хейтинг як специфічну форму соціальної агресії, що реалізується через публічне або напівпублічне поширення негативних оцінок. Особливістю хейтингу є його повторюваний характер, що відрізняє його від ситуативних конфліктних висловлювань. Таке явище формується під впливом групових норм і соціальних установок, які можуть толерувати або навіть заохочувати агресивну поведінку. Хейтинг часто спрямований на особистісні характеристики, погляди або соціальну ідентичність людини. Унаслідок цього він набуває ознак соціального тиску [63].

У праці Н. Полешко хейтинг визначається як форма негативної міжособистісної взаємодії, що базується на емоціях ворожості, заздрості або фрустрації. Він може виникати як спосіб самоствердження суб'єкта за рахунок приниження іншого. У такому розумінні хейтинг пов'язується з низьким рівнем емоційної регуляції та дефіцитом соціальних навичок. Його прояви можуть бути як усвідомленими, так і імпульсивними. Водночас хейтинг виконує деструктивну функцію як для адресата, так і для самого ініціатора [50].

З позиції Дж. Бера хейтинг описується як явище, що формується у процесі групової взаємодії та підтримується механізмами соціального схвалення. Він може поширюватися в умовах анонімності або зниженого рівня соціальної відповідальності. Хейтинг часто спрямовується на осіб, які сприймаються як «інакші» або такі, що виходять за межі домінантних норм. У цьому випадку він виступає інструментом соціального контролю. Таке розуміння підкреслює його колективний і нормативний характер [5].

В інтерпретації О. Гаврилів хейтинг визначається як стійка форма негативного ставлення, що вербалізується у формі образ, сарказму або знецінювальних коментарів. Ці висловлювання можуть мати прихований або відкритий характер. Хейтинг не завжди супроводжується прямими погрозами, однак його психологічний вплив може бути тривалим і травматичним. Він здатний формувати у жертви почуття небезпеки та соціальної відчуженості [10].

У дослідженні М. Богдановської хейтинг тлумачиться як форма негативного інформаційного впливу, що реалізується через комунікаційні канали сучасного суспільства. Він може бути як індивідуальним, так і масовим, а особливістю є швидкість його поширення та складність контролю. У таких умовах він набуває рис соціального феномена, що виходить за межі окремих міжособистісних конфліктів [6].

Узагальнюючи наукові підходи, хейтинг можна визначити як складне і багатовимірне явище, що поєднує психологічні, соціальні та комунікативні компоненти. Він проявляється у навмисному поширенні негативного ставлення, спрямованого на приниження або дискредитацію. Хейтинг не обмежується лише емоційною реакцією, а виступає стійкою моделлю поведінки. Його виникнення зумовлене як індивідуальними, так і соціальними чинниками. Саме ця комплексність ускладнює його однозначне визначення та водночас підкреслює актуальність подальших наукових досліджень.

Аналіз наукової літератури (Дж. Бер, М. Богдановська, Н. Єльнікова, О. Любченко, А. Павлюк, В. Полухович та ін.) уможливорює виокремлення низки наукових підходів до висвітлення проблеми хейтингу.

1. Комунікативний підхід до вивчення хейтингу – акцентує увагу на мові та способах взаємодії людей у публічному просторі. Д. Каплан, Н. Коулман та С. Барон розглядають хейтинг як специфічну форму деструктивної комунікації, що проявляється через агресивні висловлювання, негативні оцінки та мову ворожнечі. У цьому контексті хейтинг сприймається як порушення норм етичного та конструктивного спілкування, що підриває міжособистісну довіру. Автори підкреслюють, що хейтинг не обмежується окремими випадками

конфліктів, а формує системну модель негативної комунікації в суспільстві [51].

За словами Ж. Швачко, комунікативний аспект також передбачає аналіз невербальних і паралінгвістичних засобів вираження агресії, таких як інтонація, смайли або меми. Згідно з С. Бароном, цифрові платформи значно посилюють потенціал хейтингу, оскільки онлайн-спілкування знижує соціальні бар'єри та нормативний контроль. Н. Коулман виділяє роль соціальних мереж як каталізаторів поширення образливих повідомлень, а Д. Каплан наголошує на впливі культурних та мовних контекстів на форму прояву хейтерської поведінки. Крім того, вказане дає змогу виявити стратегічні мотиви хейтингу, такі як бажання домінувати в дискусії або принизити опонента [42].

Л. Келлі зазначає, що хейтинг часто є інструментом маніпуляції громадською думкою. Автор також підкреслює взаємозв'язок між хейтом і суспільними нормами етики, оскільки деструктивна комунікація часто порушує усталені правила взаємодії. Важливо, що дослідження цього типу дають змогу розробляти профілактичні стратегії, спрямовані на підвищення медіаграмотності та комунікативної компетентності користувачів. В межах комунікативного підходу хейтинг оцінюється не тільки як поведінкове явище, але й як соціальний сигнал, що відображає рівень міжособистісного напруження. Таким чином, цей підхід забезпечує комплексне розуміння хейтингу як багатовимірного явища, що охоплює лінгвістичні, психологічні та соціальні компоненти [27].

2. Соціально-психологічний підхід – трактує хейтинг як прояв міжгрупової напруженості та соціальних установок. К. Левін, Г. Теджфел та Дж. Тернер розглядають хейтерську поведінку через призму теорії соціальної ідентичності та механізмів «свій – чужий». Згідно з К. Левіним, людина прагне підтримувати позитивний образ своєї групи, що може проявлятися у дискредитації представників інших груп. Г. Теджфел і Дж. Тернер досліджують хейтинг як спосіб підкріплення групової солідарності та посилення відмінностей між соціальними категоріями [50].

О. Любченко підкреслює, що хейтерська поведінка часто зумовлена внутрішньо-груповими нормами та очікуваннями. Він зазначає, що агресія у формі хейту може слугувати соціальним маркером приналежності до певної групи. Хейтинг також розглядається як інструмент регуляції міжособистісного та міжгрупового конфлікту. Соціальні стереотипи та упередження посилюють тенденцію до негативних оцінок «чужих» та сприяють поширенню хейтерських практик. Психологічні механізми, такі як проєкція, відчуття загрози та конкуренція, пояснюють інтенсивність хейтингу у соціальних контекстах [33].

Дослідниця Н. Єльнікова та інші акцентують, що хейт може мати колективний характер і поширюватися через соціальні мережі та медіа. Хейтинг розглядається як симптом більш соціальних проблем, таких як поляризація суспільства та дискримінаційні практики. Крім того, підкреслюється роль емпатії та соціального навчання у зменшенні агресивності та толерантного регулювання конфліктів. Соціально-психологічна перспектива дає змогу прогнозувати поведінку груп у кризових ситуаціях та розробляти програми для зниження міжгрупової напруженості [19].

3. Поведінковий підхід до трактування хейтингу – зосереджується на аналізі конкретних дій та моделей поведінки, через які проявляється агресія. А. Бандура та Б. Скіннер розглядають хейт як форму поведінки, що засвоюється через соціальне навчання та систему підкріплень. Так, А. Бандура підкреслює роль моделювання: індивіди повторюють агресивні комунікативні патерни, які спостерігають у реальному чи віртуальному середовищі. Б. Скіннер фокусується на оперантному підкріпленні, де позитивна реакція аудиторії або відсутність санкцій зміцнює хейтерську поведінку [25].

А. Павлюк акцентує увагу на повторюваності дій, що перетворює окремий випадок хейту на стійку модель поведінки. Автори виділяють вплив сім'ї, колективу та медіа як джерела формування агресивних моделей. Хейтинг у цьому контексті розглядається як навчена поведінка, що має своє соціальне підкріплення та репетиційний характер. Дослідники наголошують, що навіть пасивна підтримка або лайки можуть слугувати підкріпленням для хейтерських висловлювань. Також виділяється взаємозв'язок між самооцінкою та

схильністю до агресії: особи з низьким самопочуттям частіше вдаються до хейту як способу компенсувати внутрішні проблеми [47].

Як доводить В. Полухович, поведінковий підхід дає змогу прогнозувати поведінкові сценарії та розробляти інтервенції, які блокують підкріплення негативних моделей. Підкреслюється необхідність навчання альтернативним формам конструктивної комунікації. Важливо, що хейт розглядається не як випадкова емоційна реакція, а як закономірний результат процесів навчання та соціального підкріплення. Цей підхід дає змогу створювати програмні моделі профілактики хейтингу в освітньому та цифровому середовищі [51].

4. Психодинамічний підхід – пояснює хейтинг як прояв внутрішніх конфліктів, фрустрацій та неприйнятих емоцій. З. Фройд, К. Хорні та Е. Фромм акцентують увагу на тому, що агресія особи у формі хейту є механізмом психологічного захисту. За З. Фройдом, хейт може бути формою проєкції, коли індивід переносить власні негативні почуття на інших людей, що дає змогу знизити внутрішню напругу. К. Хорні підкреслює роль невротичних структур особистості у схильності до агресивного спілкування та ворожого ставлення. Е. Фромм вважає, що вербальна агресія пов'язана з соціальними умовами та психологічною потребою компенсувати відчуття безсилля [65].

У межах трактування М. Франко хейтерська поведінка сприймається як спосіб самозахисту від страхів, провини або сорому. Автор зазначає, що агресивні висловлювання часто є непрямим способом вираження внутрішньої тривоги. Психодинамічний підхід дає змогу виявити підсвідомі мотиви хейтингу, які не завжди очевидні для самого індивіда. Також пояснюється циклічність хейтерської поведінки: внутрішні конфлікти стимулюють агресію, яка, у свою чергу, тимчасово зменшує напругу. Хейтинг у цьому контексті є як особистісною, так і соціальною проблемою, адже проєкція внутрішніх проблем впливає на інших людей. Підкреслюється важливість профілактичних заходів, що спрямовані на усвідомлення власних емоцій та розвиток емпатії [69].

5. Кіберпсихологічний підхід – досліджує хейтинг у контексті цифрового середовища. Дж. Сулер, Р. Ковальські та С. Лімбер пов'язують його з феноменом онлайн-дезінгібіції, коли анонімність і відсутність безпосереднього

контакту знижують соціальні обмеження. Так, Дж. Сулер виділяє психологічні механізми, що роблять індивіда менш стриманим в Інтернеті, включно з відчуттям дистанційності та зменшенням відповідальності. Р. Ковальські зазначає, що цифрові платформи формують особливу культуру взаємодії, де агресивна поведінка може отримувати швидке соціальне підкріплення. С. Лімбер акцентує увагу на ролі технологічних алгоритмів у поширенні хейту та формуванні «ехо-камер», які підсилюють радикальні висловлювання [50].

Кіберпсихологічний підхід дає змогу розглядати хейт не тільки як прояв індивідуальних рис, але й як продукт структурних особливостей цифрового простору. Підкреслюється, що анонімність у коментарях і відсутність прямого контролю знижують ризик соціальної санкції, що стимулює агресивну поведінку. Крім того, аналізується взаємодія між особистісними якостями-характеристиками та цифровим середовищем, зокрема схильність до імпульсивності та потреба у самовираженні. Кіберпсихологічний аналіз виявляє закономірності поширення хейту в соціальних мережах, форумах та ігрових спільнотах. Наголошується, що хейт у цифровому середовищі часто має вірусний характер і швидко досягає великої аудиторії.

6. Соціально-педагогічний підхід – розглядає хейтинг як соціальну проблему, особливо в молодіжному середовищі. В. Оржеховська, О. Безпалько та Л. Коваль підкреслюють, що профілактика та виховний вплив є важливими для формування конструктивної поведінки. Хейтинг у цьому підході трактується як наслідок недостатньо розвинених комунікативних навичок, цінностей толерантності та соціальної відповідальності. Автори зазначають, що освітнє середовище може або сприяти, або обмежувати прояви хейтерської поведінки. Так, В. Оржеховська акцентує на важливості системного виховання етичних норм у школах та університетах. О. Безпалько досліджує роль тренінгів із розвитку емпатії та медіаграмотності для зниження рівня хейту серед учнів.

Л. Коваль підкреслює, що формування позитивної групової атмосфери та залучення молоді до проєктів соціальної взаємодії зменшує конфліктність [3].

О. Калашник доводить, що соціально-педагогічний підхід дає змогу інтегрувати психолого-педагогічні інструменти у профілактику хейтингу. Він розглядає не лише індивідуальні, але й колективні механізми впливу, включаючи наставництво, групові обговорення та соціальні кампанії. Наголошується на необхідності включення батьків і громади у формування культури безпечної комунікації. Хейтинг трактується як соціальна поведінка, яку можна коригувати через освітні та виховні програми. Соціально-педагогічний підхід дає змогу оцінити ефективність різних форм інтервенцій, спрямованих на розвиток толерантності та міжособистісної емпатії [1].

7. Культурологічний підхід – трактує хейтинг як продукт соціокультурних трансформацій. З. Бауман та П. Бурдє розглядають його як прояв кризи солідарності та зростання символічного насильства в сучасному суспільстві. Зокрема, З. Бауман акцентує на глобальних процесах, що призводять до фрагментації спільнот та посилення індивідуалізму, що створює умови для поширення хейту. П. Бурдє підкреслює роль символічної влади та культурного капіталу у формуванні негативних оцінок і дискримінації. У межах цього підходу хейт розглядається не лише як індивідуальна чи групова поведінка, але й як соціальний симптом змін у культурному полі [13].

На думку О. Дашковської, хейтинг виступає індикатором поляризації, конфліктів цінностей та зростання невпевненості у соціальних ієрархіях. При цьому культурологія дає змогу виявити глибинні механізми, що лежать в основі деструктивної поведінки, включно з медіаіндустрією, рекламою та цифровими платформами. Автор наголошує, що хейт часто пов'язаний з прагненням демонструвати культурну владу та вплив у публічному просторі. Підкреслюється значення історичного та соціального контексту для розуміння форм хейтингу. Хейтинг у культурологічній перспективі також сприймається як дзеркало моральних, етичних та соціальних трансформацій сучасності [14].

За словами Н. Єльнікової, хейтинг має низку серйозних негативних наслідків як для окремих осіб, так і для соціальних груп. По-перше, він призводить до емоційного стресу та психологічного дискомфорту у жертв агресії. Постійні негативні повідомлення, образи та цькування можуть

спричиняти тривожність, депресивні стани, зниження самооцінки та навіть розвиток психосоматичних захворювань. Дослідження вказують, що особи, які регулярно стають об'єктом хейту, частіше відчують відчуження, соціальну ізоляцію та втрату почуття безпеки у суспільному середовищі.

По-друге, хейтинг негативно впливає на соціальні взаємини та атмосферу в колективах. У робочих, навчальних чи цифрових спільнотах поширення агресивних комунікацій підриває довіру, співпрацю та міжособистісну солідарність. Хейтерська поведінка сприяє формуванню конфліктних груп, посиленню міжгрупових бар'єрів і соціальної напруженості, що ускладнює конструктивне спілкування та колективне вирішення проблем. Такий ефект особливо помітний у молодіжних та освітніх середовищах, де відсутність толерантності може формувати стійкі негативні установки.

По-третє, хейтинг має негативні наслідки для цифрового середовища та медіапростору. Анонімність і відсутність соціального контролю в Інтернеті сприяють поширенню образливих висловлювань, тролінгу та кіберагресії. Це не лише шкодить жертвам, а й знижує якість онлайн-дискусій, формує токсичну культуру спілкування та стимулює повторювану агресію серед інших користувачів. Соціальні платформи ризикують перетворюватися на середовище, де нормою стає агресивне й принизливе висловлювання, що підсилює негативні соціальні стереотипи та нетерпимість.

Нарешті, хейтинг має довгострокові соціокультурні наслідки. Він сприяє поляризації суспільства, зростанню міжгрупових конфліктів та послабленню соціальної солідарності. Символічне насильство, яке проявляється через хейт, формує клімат недовіри, підвищує рівень соціальної ворожнечі та знижує готовність до співпраці. У глобальному масштабі поширення агресивних практик у публічному та цифровому просторі може призводити до стійких трансформацій, де нормою стає конфронтаційне та деструктивне спілкування, що загрожує соціальній стабільності та моральному здоров'ю суспільства [19].

Узагальнюючи, хейтинг визначимо як значуще соціально-психологічне явище, що проявляється через агресивні, негативні або принизливі висловлювання на адресу окремих осіб або груп у публічному чи цифровому

просторі. Воно охоплює як вербальні, так і невербальні форми комунікації, спрямовані на приниження, дискредитацію чи створення емоційного дискомфорту для адресата. Хейтинг виникає внаслідок поєднання особистісних, соціально-психологічних і культурних чинників, включно з міжгруповими конфліктами, низьким рівнем емпатії, впливом цифрового середовища та соціальною дезінгібіцією. Його негативні наслідки проявляються на індивідуальному рівні у вигляді психологічного стресу, зниження самооцінки та соціальної ізоляції, а на колективному та суспільному – у вигляді конфліктності, поляризації та деструктивної комунікації. Через шкідливий вплив на емоційний стан людей, соціальні взаємини та культурний клімат хейтинг потребує профілактики, спрямованої на розвиток толерантності, норм спілкування, медіаграмотності та формування культури конструктивної взаємодії.

Отже, концептуалізація поняття хейтингу в науковій літературі демонструє його багатовимірний характер і охоплює комунікативні, соціально-психологічні, поведінкові, психодинамічні, кіберпсихологічні, соціально-педагогічні та культурологічні підходи. Кожен із цих підходів акцентує увагу на різних аспектах явища: від мовних і комунікативних проявів агресії до соціальної ідентичності, міжгрупових конфліктів, психічних механізмів захисту, цифрових факторів та культурних трансформацій. Системний аналіз досліджень дає змогу розглядати хейтинг не лише як індивідуальну чи групову поведінку, але й як соціальний та культурний феномен, що впливає на міжособистісні відносини, психологічний стан людей та якість публічного дискурсу.

1.2. Основні чинники та умови соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі

Молодіжне довкілля є особливо вразливим до проявів хейтингу, оскільки старшокласники перебувають на стадії формування соціальної ідентичності, ціннісних орієнтацій і комунікативних моделей поведінки. Поширення

негативних, агресивних або принизливих форм взаємодії у цьому середовищі може призводити до емоційного стресу, конфліктів у колективах, зниження довіри та соціальної солідарності. Тому виникає потреба вивчення чинників та умов, які визначають ефективність соціальної профілактики хейтингу.

Т. Журавель стверджує, що сучасне молодіжне довкілля характеризується високим рівнем соціальної динаміки та швидкою зміною ціннісних орієнтацій. Молоді люди перебувають на етапі активного формування особистості, соціальної ідентичності та системи світоглядних цінностей, що робить їх особливо сприйнятливими до впливу однолітків, медіа та цифрових платформ. У цьому контексті соціальні взаємодії набувають великої значущості для формування поведінкових норм та способів самовираження, а будь-які прояви агресії чи дискримінації можуть мати тривалі психологічні наслідки [21].

Важливою особливістю сучасного молодіжного середовища О. Любченко називає його тісний зв'язок із цифровим простором. Так, соціальні мережі, месенджери та онлайн-платформи стали основним середовищем комунікації, що значно розширює можливості для самовираження, але водночас підвищує ризики проявів хейтингу та кіберагресії. Анонімність, віддаленість та відсутність безпосереднього контролю стимулюють більш агресивні та імпульсивні форми поведінки, які не завжди проявляються в офлайн-середовищі. При цьому цифрове довкілля створює специфічні умови для швидкого поширення конфліктів та посилення соціальної напруженості серед молоді [33].

Соціально-психологічні характеристики молодіжного довкілля, за словами О. Мудрик, також охоплюють високий рівень міжгрупової взаємодії та прагнення до соціальної приналежності. Молоді люди активно шукають підтримку однолітків, беруть участь у різноманітних спільнотах, де формуються власні правила та норми поведінки. Водночас прагнення до визнання та прийняття в групі може стимулювати конформізм і агресивну поведінку щодо «чужих» або менш впливових членів колективу. Ця динаміка створює потенційно сприятливе середовище для проявів хейтингу та соціальної дискримінації, особливо в умовах недостатнього виховного контролю [40; 12a].

Крім того, як пише Н. Полєшко, молодіжне довкілля характеризується високим рівнем соціальної мобільності та культурного плюралізму. Молодь постійно контактує з різними культурними, етнічними та соціальними групами, що формує як позитивні міжкультурні компетенції, так і потенційні конфліктні ситуації. До того ж поєднання культурного різноманіття, низки різноманітних медіа та технологічної доступності створює нові виклики для соціальної адаптації та формування цінностей толерантності [50].

Аналіз наукової літератури (В.Андрєєнкова, В.Байдик, Т.Войцях, О.Калашник) дає змогу стверджувати, що соціальна профілактика хейтингу в молодіжному довкіллі є актуальною через високий рівень вразливості молодих людей до проявів агресії та дискримінації. Оскільки молодь перебуває на етапі формування соціальної ідентичності, ціннісних орієнтацій та комунікативних моделей поведінки, негативний вплив хейтингу може закріплювати деструктивні моделі взаємодії, порушувати психологічну стабільність та знижувати соціальну згуртованість [1]. Відтак без системної профілактики ризик формування конфліктної та агресивної поведінки серед сучасної молоді суттєво зростає.

На думку Р. Вайноли, соціальна профілактика спрямована на створення безпечного та підтримуючого середовища, яке сприяє розвитку емпатії, толерантності та навичок конструктивного спілкування [9]. Вона дає змогу не лише зменшити прояви хейту, а й запобігти їх повторенню, формуючи у молоді усвідомлене ставлення до соціальних норм та відповідальність за власні слова й дії. Навчання молоді методам вирішення конфліктів, розвитку емоційної стійкості та критичного мислення сприяє зміцненню соціальної компетентності та здатності протидіяти деструктивній поведінці.

За словами С. Бурова, особливу роль у профілактиці відіграє цифрове середовище, яке є основним полем комунікації сучасної молоді. Соціальна профілактика дає змогу навчати молодь медіаграмотності, розпізнаванню маніпуляцій і тролінгу, формуванню відповідальної поведінки в онлайн-просторі. Відсутність системної роботи у цьому напрямі підвищує ризик

поширення кіберагресії, швидкої ескалації конфліктів і формування токсичної культури спілкування серед молодіжних спільнот [36].

Нарешті, соціальна профілактика хейтингу, як пише Д. Романовська, забезпечує інтеграцію зусиль сім'ї, освітніх установ та громадських організацій для комплексного впливу на молодіжне довкілля. Лише спільна робота усіх соціальних інститутів дає змогу створити умови для розвитку конструктивних соціальних практик, зміцнення міжособистісних зв'язків та формування культури взаємоповаги. Тому профілактика хейтингу стає не лише інструментом захисту від агресії, а й засобом формування соціального середовища, яке сприяє гармонійному розвитку особистості та стабільності молодіжних колективів [61].

Одним із важливих чинників соціальної профілактики хейтингу є розвиток комунікативної компетентності у молодіжному довкіллі, оскільки саме через комунікацію проявляються як конструктивні, так і деструктивні форми такої взаємодії. Комунікативна компетентність молоді передбачає здатність ефективно висловлювати свої думки, розуміти інтенції співрозмовника та будувати взаємодію на засадах поваги й взаєморозуміння. Вона охоплює як вербальні, так і невербальні засоби спілкування, включно з умінням слухати, задавати питання, формулювати аргументи та реагувати на критику без проявів агресії. У контексті профілактики хейтингу ці навички дають змогу молоді запобігати конфліктам, уникати словесних образ та зменшувати ризик ескалації міжособистісної та соціальної напруженості.

Як пише А. Стромило, ефективне навчання комунікативної компетентності охоплює формування в сучасної молоді навичок конструктивного вирішення конфліктів. Молодь потребує спеціальних методик і тренінгів, що дають змогу усвідомити причини конфліктів, розпізнавати провокативні поведінкові моделі та застосовувати прийоми врегулювання суперечок. Здатність сучасної молоді до аргументованого обговорення, ведення дискусій без образ та навичка компромісів є важливими аспектами профілактики хейтингу. Дослідження вказують, що молоді люди, які володіють такими вміннями, рідше вдаються до агресивних висловлювань, оскільки вони

здатні виявляти емоції словами, а не діями, і знайти альтернативні способи вирішення конфліктних ситуацій [66].

Контроль емоцій, за словами Н. Максимової, також є невід'ємною складовою комунікативної компетентності сучасної молоді. Молодь часто піддається впливу сильних емоцій, що може провокувати імпульсивну агресію та негативні висловлювання, включно з хейтом. Навчання сучасної молоді прийомам саморегуляції, управління гнівом і тривогою дає змогу усвідомлювати власні емоційні реакції та свідомо обирати конструктивні способи їх вираження. В умовах групового спілкування або онлайн-комунікацій здатність до контролю емоцій знижує ризик швидкого поширення конфліктів і забезпечує безпечну атмосферу для всіх учасників взаємодії [34].

Не менш важливим аспектом розвитку комунікативної компетентності сучасної молоді є формування навичок активного слухання. Молодь повинна навчитися уважно сприймати інформацію від співрозмовника, розуміти його емоційний стан та потреби, а також реагувати на сигнали невербальної комунікації. Активне слухання сприяє налагодженню міжособистісного контакту, зменшенню непорозумінь і запобігає виникненню ситуацій, у яких однолітки стають жертвами хейту через неправильне тлумачення слів або намірів інших. Вміння слухати допомагає також формувати емпатію, що є важливим емоційним чинником протидії агресії та соціальної ізоляції.

Особливу увагу слід приділяти розвитку комунікативних навичок сучасної молоді у цифровому середовищі. Сучасна молодь активно користується соціальними мережами, месенджерами та онлайн-платформами, де високий ризик виникнення хейтингу через анонімність та відсутність безпосереднього соціального контролю. Навчання молоді ефективній цифровій комунікації охоплює правила етичної поведінки, уникнення конфліктів у чатах і коментарях, а також конструктивну участь у дискусіях. Розвинена комунікативна компетентність у цифровому просторі дає змогу не лише запобігти негативним проявам хейту, а й стати прикладом для інших учасників спільнот [28].

Формування толерантності у молодіжному довіллі також є одним із найважливіших чинників соціальної профілактики хейтингу, оскільки саме через розвиток поваги до прав і думок інших людей можна запобігти проявам агресивної та дискримінаційної поведінки. Толерантність у цьому контексті розглядається як соціально-психологічна компетентність, що охоплює усвідомлення різноманіття думок, культурних і ціннісних орієнтацій, а також здатність до конструктивної взаємодії з представниками різних соціальних груп. Вона передбачає розвиток емпатії, здатності ставити себе на місце іншого, що зменшує ймовірність проявів упередженості та соціальної агресії.

Розвиток толерантності серед молоді, як доводить О. Грива, вимагає системного підходу, що поєднує освітні, виховні та активні соціально-психологічні заходи. Важливим аспектом є формування уявлення про соціальні норми та правила поведінки, які регламентують взаємодію між людьми та захищають права кожного учасника спільноти. Молодь повинна усвідомлювати, що кожна особа має право на власну думку, погляди та культурні практики, і що навмисне приниження чи образа іншої людини є соціально неприйнятним. Усвідомлення цих нормативів формує почуття відповідальності за власні висловлювання та дії, що є критично важливим у профілактиці хейтингу [13].

Особливу увагу А. Молчанова пропонує приділяти міжособистісному компоненту толерантності, який охоплює взаємоповагу, здатність до компромісу та конструктивного діалогу. Молодь потребує розвитку навичок активного слухання, вміння розуміти позицію іншого, навіть якщо вона не збігається з власною, а також здатності до аргументованого висловлення власної точки зору без приниження співрозмовника [39]. Перелічені навички є фундаментальними для створення безпечного соціального середовища, де хейт та інші форми агресії не отримують соціального схвалення.

Соціальна профілактика хейтингу через розвиток толерантності охоплює проведення тематичних тренінгів, інтерактивних лекцій, рольових ігор та групових обговорень. Ці заходи, стверджує Т. Журавель, дають змогу моделювати ситуації конфліктів і дискримінації, аналізувати їхні наслідки та

виробляти стратегії поведінки, які передбачають конструктивну взаємодію. Педагогічні інтервенції сприяють формуванню усвідомленого ставлення до прав інших людей, розвитку емпатії та навичок соціальної відповідальності [31].

Важливим компонентом формування толерантності у молодіжному довіллі є інтеграція останньої у повсякденну практику молодіжних колективів. Вказане передбачає створення безпечного середовища у школах, гуртках, студентських організаціях та онлайн-спільнотах, де кожен учасник відчуває підтримку, розуміння і рівність у правах. Постійна взаємодія в такому середовищі дає змогу закріплювати позитивні соціальні моделі поведінки і поступово замінювати деструктивні практики, включно з хейтом.

Особливу роль у формуванні толерантності у молодіжному довіллі, за словами С. Калаур, відіграють приклади поведінки наставників, педагогів, батьків та лідерів молодіжних спільнот. Молодь активно переймає поведінкові моделі дорослих і авторитетних осіб, тому конструктивні приклади взаємоповаги, вміння вирішувати конфлікти мирним шляхом та прояви емпатії сприяють розвитку власної толерантної поведінки. Позитивні моделі поведінки стають орієнтиром для самостійного формування усучасної молоді соціальних норм і цінностей, що дають змогу протидіяти хейтингу [26].

Важливим чинником соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі є психологічна підтримка, спрямована на формування у молоді здатності до самоконтролю, саморегуляції та подолання негативних емоційних імпульсів. Молоді люди перебувають на етапі активного розвитку особистості, що супроводжується високою емоційною лабільністю та сприйнятливістю до стресових факторів. Відсутність психологічної підтримки у таких умовах підвищує ризик імпульсивної поведінки, конфліктів і агресивних проявів у взаємодії з однолітками, включно з хейтом. Саме тому соціальні та освітні інтервенції, спрямовані на розвиток психологічних ресурсів молоді, є критично важливими для запобігання деструктивним соціальним явищам.

Формування самоконтролю у молоді, на думку Л. Лушпай, передбачає розвиток здатності усвідомлювати власні емоційні реакції та керувати ними у

ситуаціях міжособистісного спілкування. Самоконтроль дає змогу молодим людям стримувати негативні імпульси, уникати агресивних висловлювань і конфліктних дій, що є основними проявами хейтингу. Психологічна підтримка у цьому випадку охоплює навчання молоді конкретним методам регуляції емоцій, таким як глибоке дихання, усвідомлена пауза перед відповіддю, а також усвідомлення причин власних реакцій. Завдяки цьому сучасна молодь отримує інструменти для конструктивного реагування на провокації та негативні ситуації, що дає змогу знижувати ризик міжособистісної агресії [32].

Не менш важливим елементом психологічної підтримки є розвиток здатності до саморегуляції, яка передбачає формування вміння керувати своїм поведінковим і емоційним станом у довгостроковій перспективі. Саморегуляція охоплює планування власних дій, прогнозування можливих наслідків та вибір найбільш конструктивного способу реагування. Молодь, яка володіє цими навичками, здатна уникати повторних проявів агресії, навіть у складних соціальних чи емоційно напружених ситуаціях. Соціальні та педагогічні програми, що охоплюють практичні тренінги саморегуляції, рольові ігри та ситуаційні вправи, значно підвищують ефективність профілактики хейтингу.

Психологічна підтримка в контексті соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі також спрямована на розвиток навичок подолання стресу. Молоді люди постійно стикаються з академічними, соціальними та особистими викликами, що може спричиняти накопичення негативних емоцій і формування деструктивних моделей поведінки. Освітні та тренінгові програми, що охоплюють методи стрес-менеджменту, допомагають усвідомлювати джерела стресу, розпізнавати його прояви та обирати ефективні стратегії подолання, такі як фізична активність, релаксаційні техніки чи зміна свідомості. Здатність управляти стресом зменшує ймовірність емоційних зривів та агресивних реакцій, що є важливим фактором профілактики хейтингу [40].

До чинників соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі відносять і медіаграмотність і критичне мислення, оскільки цифрові технології стали невід'ємною частиною повсякденного життя молоді. Соціальні мережі, месенджери та інші онлайн-платформи створюють безпрецедентний

доступ до інформації, водночас відкриваючи широкі можливості для поширення деструктивних повідомлень, тролінгу та хейту. Молоді люди, які не володіють навичками медіаграмотності, часто стають легкою мішенню для маніпуляцій і підсвідомо або свідомо поширює агресивні чи неправдиві меседжі. Тому навчання молоді оцінювати достовірність інформації та аналізувати її джерела є критично важливим аспектом профілактики хейтингу.

Н. Іванишин узагальнює, що медіаграмотність молоді охоплює здатність розпізнавати маніпулятивні техніки, приховані смисли та емоційні провокації у цифровому контенті. Молоді люди повинні розуміти, що тролінг, поширення чуток або негативних коментарів часто мають на меті емоційно залучити користувача і викликати конфлікт. Освітні та профілактичні програми повинні навчати молодь критично аналізувати отриману інформацію, задавати питання про її джерела, перевіряти факти та усвідомлювати вплив інформаційного середовища на емоційний стан. Медіаграмотність зменшує ризик поширення хейту та формує у молоді відповідальне ставлення до онлайн-висловлювань [23].

Критичне мислення в аспекті соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі передбачає здатність молодих людей відокремлювати факти від суб'єктивних оцінок та емоційних впливів. Молодь повинна навчатися розпізнавати упереджену інформацію, пропаганду, стереотипи та когнітивні спотворення, що використовуються для маніпуляції суспільною думкою. Такі навички дають змогу оцінювати реальну ситуацію, уникати емоційних реакцій на провокації та обирати конструктивні способи взаємодії у цифровому просторі. Розвиток критичного мислення сприяє усвідомленню особистістю власної відповідальності за слова та дії, а також створює психологічний бар'єр проти імпульсивного поширення хейту [34].

У соціальній профілактиці хейтингу надзвичайно важливою є роль позитивних моделей поведінки, оскільки молодь активно наслідує поведінкові зразки дорослих та авторитетних осіб у своєму оточенні. Наставники, педагоги, батьки та лідери груп виступають джерелом конструктивних моделей взаємодії, які можуть замінювати агресивні практики молоді та формувати у неї соціально

відповідальну поведінку. Позитивні моделі поведінки створюють психологічну і соціальну опору для молодих людей, демонструючи альтернативні способи вирішення конфліктів, управління емоціями та конструктивної комунікації.

Молодь, спостерігаючи за поведінкою дорослих, засвоює соціальні норми, способи контролю емоцій та методи взаємодії в різних соціальних контекстах. Якщо прикладом стають агресивні або принижуючі дії, молоді люди схильні імітувати подібну поведінку, що підвищує ризик проявів хейтингу. Навпаки, демонстрація терпимості, емпатії, здатності до компромісу та конструктивного вирішення конфліктів формує у молоді адекватні соціальні стратегії, які протидіють агресії та дискримінації. Таким чином, пише Ж. Швачко «роль позитивних моделей поведінки безпосередньо впливає на внутрішні установки молодих людей щодо прийнятності чи неприйнятності хейту» [42, с. 19].

Особливу увагу І. Скорбун пропонує приділяти послідовності та системності демонстрації молоддю конструктивної поведінки. Молодь потребує регулярного спостереження за прикладами дорослих, включно з щоденними взаємодіями у навчальному та побутовому середовищі. Тільки постійний та осмислений контакт із позитивними моделями дає змогу закріпити соціально прийнятні стереотипи поведінки та сформувати внутрішню мотивацію до взаємоповаги. Наставники, які свідомо демонструють етичну комунікацію та контроль емоцій, забезпечують реальний практичний орієнтир для молоді [52].

Роль позитивних моделей поведінки, узагальнює І. Сидорук, особливо важлива у міжгруповій взаємодії, де можуть виникати конфлікти та конкуренція. Лідери груп та авторитетні учасники колективів, демонструючи конструктивні способи вирішення суперечок, зменшують ймовірність появи хейту серед однолітків. Молодь, яка бачать, що конфлікти можна вирішувати без агресії, засвоює навички дипломатичної поведінки, конструктивної критики та емпатійного спілкування. Вказане сприяє формуванню безпечного соціального середовища у колективах і зменшує соціальну напруженість [62].

Ключову роль у профілактиці хейтингу серед молодівідіграють соціально-групові механізми підтримки, оскільки формування безпечного, підтримуючого середовища є фундаментальною умовою для зниження ризику деструктивної поведінки. Молодь, яка відчуває належність до колективу та соціальну підтримку з боку однолітків і дорослих наставників, менш схильна до агресивних висловлювань, тролінгу та інших форм хейту. До того ж відчуття соціальної приналежності сприяє розвитку емоційної стабільності, впевненості у власних діях та готовності дотримуватися норм конструктивної взаємодії.

Створення безпечного середовища, як пише Е. Кіричевська, передбачає не лише фізичну безпеку, але й психологічний комфорт, у якому молодь може відкрито висловлювати власні думки без страху осуду чи приниження. У школах, гуртках та молодіжних організаціях важливим є формування атмосфери підтримки, де конфлікти вирішуються конструктивно, а кожен член групи відчуває свою цінність і значущість. Практика групової підтримки сприяє розвитку усучасної молоді здатності до емпатії та взаємоповаги, що зменшує ймовірність виникнення хейтингу на міжособистісному рівні. Соціально-групові механізми підтримки охоплюють активне залучення наставників, педагогів та лідерів груп у процес інтеграції молоді у колективні структури [28].

Одним із основних чинників соціальної профілактики хейтингу серед молоді є інформаційно-просвітницька робота, яка дає змогу формувати усвідомлене ставлення до власних висловлювань та дій у міжособистісному та цифровому середовищі. Проведення тренінгів, лекцій, соціальних кампаній і тематичних проєктів спрямоване на підвищення обізнаності молоді щодо негативних наслідків хейтингу для психоемоційного стану, соціальних взаємин і репутації людини. Інформаційно-просвітницькі заходи не обмежуються лише донесенням теоретичних знань, вони передбачають активне залучення молоді до аналізу ситуацій, обговорень та практичних вправ, що сприяє формуванню критичного мислення та соціальної відповідальності.

Тренінги та лекції з профілактики хейтингу, пише Ю. Онишко, дають змогу молоді усвідомити шкоду образливих висловлювань, цькування та онлайн-тролінгу. У процесі таких заходів учасники аналізують реальні кейси,

обговорюють емоційні реакції, які можуть виникати у жертв хейту, і розглядають конструктивні стратегії реагування на такі повідомлення, що сприяє розвитку емпатії, здатності до самоконтролю та навичок безконфліктної комунікації, що є важливими компонентами профілактики деструктивної поведінки [36].

О. Навроцький доводить, що соціальні кампанії і тематичні проєкти, які мають додаткову мету – формування позитивних соціальних норм у колективі та ширшому молодіжному середовищі, – підвищують обізнаність молоді про можливі наслідки хейтингу, популяризують конструктивні способи взаємодії та демонструють приклади ефективного вирішення конфліктів. Масштабні інформаційні й профілактичні заходи, такі як флешмоби, відеопроєкти та онлайн-кампанії, дають змогу охопити широку аудиторію та сформувати у молоді колективне відчуття відповідальності за свої слова і дії. Лише системна, поступова робота, що охоплює повторювані тренінги й тематичні зустрічі, дає змогу молоді закріпити конструктивні соціальні практики і сформувати стійкі цінності толерантності, взаємоповаги та відповідальної поведінки [41; 69a].

Отже, ефективна соціальна профілактика хейтингу в молодіжному довкіллі ґрунтується на комплексному поєднанні різноманітних чинників, які забезпечують формування конструктивної поведінки та безпечного соціального середовища. Серед важливих факторів виділяються розвиток комунікативної компетентності, формування толерантності та навичок контролю емоцій, психологічна підтримка та розвиток саморегуляції, а також медіаграмотність і критичне мислення для адекватної взаємодії в цифровому просторі. Важливу роль відіграють позитивні моделі поведінки, соціально-групові механізми підтримки та інформаційно-просвітницька робота, що сприяють усвідомленню шкоди хейтингу та популяризації конструктивних способів взаємодії.

Висновок до розділу 1

1. Концептуалізація поняття хейтингу демонструє його багатовимірний характер і охоплює комунікативні, соціально-психологічні, поведінкові, психодинамічні, кіберпсихологічні, культурологічні та соціально-педагогічні підходи, кожен з яких акцентує увагу на різних аспектах явища: від мовних і комунікативних проявів агресії до соціальної ідентичності, міжгрупових конфліктів, психічних механізмів захисту, цифрових факторів та культурних трансформацій. Узагальнення підходів дало змогу визначити хейтинг як значуще соціально-психологічне явище, що проявляється через агресивні, негативні або принизливі висловлювання на адресу окремих осіб або груп у публічному чи цифровому просторі. Воно охоплює як вербальні, так і невербальні форми комунікації, спрямовані на приниження, дискредитацію чи створення емоційного дискомфорту для адресата. Негативні наслідки хейтингу проявляються на індивідуальному рівні у вигляді психологічного стресу, зниження самооцінки та соціальної ізоляції, а на колективному та суспільному – у вигляді конфліктності, поляризації та деструктивної комунікації.

2. Серед важливих чинників виникнення хейтингу в молодіжному довіллі виділено розвиток комунікативної компетентності, формування толерантності та навичок контролю емоцій, психологічна підтримка та формування навичок саморегуляції, а також медіаграмотність і критичне мислення для адекватної взаємодії в цифровому просторі. Важливу роль відіграють позитивні моделі поведінки, групові механізми підтримки, інформаційно-просвітницька робота, що сприяють усвідомленню шкоди хейтингу та популяризації конструктивних способів взаємодії. Комплексне врахування цих чинників створює передумови для формування у молоді соціально відповідальної поведінки, розвитку емпатії та здатності протидіяти деструктивним проявам у різних сферах життя.

РОЗДІЛ 2

ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ХЕЙТИНГУ В МОЛОДІЖНОМУ ДОВКІЛЛІ

2.1. Діагностика сучасного стану організації соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі

Ефективна соціальна профілактика хейтингу постає як важливий напрям соціально-педагогічної та психологічної роботи, спрямованої на формування культури ненасильницького спілкування, толерантності та відповідальності за власну комунікативну поведінку. Водночас реалізація профілактичних заходів неможлива без ґрунтовної діагностики сучасного стану організації соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі, оскільки саме вона дає змогу виявити наявні проблеми, рівень системності та результативності наявних програм, а також визначити напрями їх подальшого вдосконалення з урахуванням актуальних соціальних викликів і потреб молоді.

З метою діагностики сучасного стану організації соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі, нами було розроблено анкету для соціальних педагогів (Додаток А). Ця анкета – структурований діагностичний інструмент, спрямований на оцінку сучасного стану організації профілактики хейтингу серед старшокласників у школах. Вона дає змогу комплексно дослідити знання, професійні навички та практичні методи роботи педагогів, а також визначити рівень обізнаності педагогічного колективу щодо аналізованої проблеми та наявність ресурсів для реалізації профілактичної діяльності.

Конструкція анкети передбачає поєднання закритих і відкритих питань, що забезпечує як кількісну, так і якісну оцінку явища. Перший блок анкети охоплює загальну інформацію та сприйняття проблеми хейтингу. Тут досліджується актуальність явища у школі, вікова група учнів, для якої проблема є найбільш значущою, а також рівень спеціальної підготовки соціальних педагогів. Цей розділ дає змогу визначити контекст роботи педагога і наявність нормативно-правової бази для профілактики хейтингу. Другий та третій блоки зосереджені на знаннях і практичних уміннях педагогів. Вони охоплюють питання щодо визначення хейтингу, форм його прояву,

психологічних та соціальних наслідків, а також навичок виявлення та підтримки жертв агресивної поведінки. Така структура дає змогу оцінити, наскільки педагог володіє необхідною теоретичною базою та практичними методами для ефективної профілактики. Четвертий та п'ятий блоки досліджують методи профілактичної роботи та наявність ресурсів і підтримки. Тут аналізується використання інтерактивних засобів та технологій, організація тренінгів і просвітницьких заходів, а також участь учнів і батьків у профілактичних заходах. Питання анкети також виявляють рівень співпраці з адміністрацією, що дає змогу оцінити ефективність існуючих практик і визначити напрями удосконалення соціальної профілактики хейтингу у школі.

З метою оцінки сучасного стану організації профілактики хейтингу серед старшокласників було проведено опитування серед соціальних педагогів закладів загальної середньої освіти м. Тернополя. Загалом у дослідженні взяли участь 10 соціальних педагогів, які працюють із різними віковими групами учнів. Опитування дало змогу визначити, наскільки педагоги обізнані з проблемою хейтингу, які методи вони застосовують, як часто проводяться профілактичні заходи, а також оцінити ефективність наявної системи підтримки та ресурсного забезпечення. Результати опитування були проаналізовані кількісно (з розподілом відсотків за кожним варіантом відповіді) та якісно – через коментарі педагогів щодо найбільш ефективних форм профілактичної роботи. Зібрані дані дали змогу комплексно оцінити стан профілактики хейтингу у школах і виявити слабкі та сильні сторони існуючих профілактичних практик.

Соціальні педагоги закладів освіти, відповідаючи на перше питання анкети про актуальність проблеми хейтингу серед учнів, заявили, що 40% з них вважають цю проблему дуже актуальною, 50% – частково актуальною, 10% – малозначимою, а 0% – неактуальною. Це свідчить про те, що соціальні педагоги добре усвідомлюють наявність конфліктів серед старшокласників і значущість випадків словесного та онлайн-цькування. Соціальні педагоги підкреслювали, що подібні прояви агресії впливають на психологічний стан учнів старших

класів, формують напружену атмосферу у колективі та потребують системної профілактичної роботи з боку школи та соціальних служб.

Щодо вікової групи учнів, для яких проблема хейтингу є найбільш актуальною, 70% соціальних педагогів зазначили старші класи (10–11), 20% – середні класи (8–9), 0% – початкові класи (5–7), а 10% вважають проблему актуальною для всіх вікових груп. Соціальні педагоги пояснювали, що саме старші класи є більш схильними до онлайн-цькування, словесних образів та групових конфліктів, оскільки учні цього віку активно користуються соціальними мережами та формують власні соціальні групи. Цей розподіл показує, що профілактичні заходи мають переважно орієнтуватися на старшокласників, хоча увага до середніх класів також залишається важливою.

Відповідаючи на питання анкети, що стосується спеціальної підготовки соціальних педагогів з профілактики хейтингу, 50% респондентів повідомили, що проходили курси або тренінги, тоді як 50% – не мали жодної спеціальної підготовки. Серед тих, хто мав підготовку, 30% проходили курси підвищення кваліфікації, 40% – тренінги, 20% – семінари, а 10% займалися самостійним навчанням. Це свідчить про те, що лише частина соціальних педагогів систематично підвищує свою кваліфікацію у сфері профілактики хейтингу, що безпосередньо впливає на ефективність їх практичної роботи у школі.

Соціальні педагоги також відповідали на питання про наявність нормативних документів або програм у школі, спрямованих на запобігання хейтингу в закладі освіти. 20% опитаних повідомили, що такі документи є в повному обсязі, 60% – що частково, і 20% – що їх немає. Соціальні педагоги зазначали, що часткове або відсутнє нормативне забезпечення ускладнює системну роботу, обмежує застосування комплексних методів профілактики та створює залежність від ініціативності окремих педагогів.

Відповідаючи на питання про сутність хейтингу, 70% соціальних педагогів дали правильне визначення цього явища як свідомого приниження та агресії щодо учня в мережі або реальному житті. 10% плутали хейтинг із дружніми піджарками, ще 10% – із жартівливими суперечками, а 10% не змогли дати визначення. Ці дані показують, що більшість соціальних педагогів

мають правильне розуміння сутності аналізованого явища, але частина соціальних педагогів потребує додаткового навчання, щоб уникати помилкових трактувань і застосовувати правильні профілактичні підходи.

Соціальні педагоги також під час опитування повідомили про форми хейтингу, які вони спостерігали у школі: словесні образи – 80%, цькування в класі – 60%, онлайн-тролінг – 50%, публічне приниження – 30%, інші форми – 10%. Ці відповіді свідчать про різноманітність проявів хейтингу, а також про необхідність комплексного підходу до профілактики, який враховує як індивідуальні, так і групові прояви агресії.

Щодо знання психологічних наслідків хейтингу, то 40% соціальних педагогів заявили, що добре усвідомлюють їх, 50% – частково, а 10% – не знають. Усвідомлення соціальних та групових чинників, що сприяють виникненню хейтингу, підтвердили 50% педагогів, частково усвідомлюють – 40%, не усвідомлюють – 10%. Це вказує на те, що соціальні педагоги частково володіють знаннями про психологічний та соціальний контекст явища, що впливає на ефективність їхніх практичних дій.

Соціальні педагоги також оцінили обізнаність педагогічного колективу щодо хейтингу: 20% назвали колектив повністю обізнаним, 50% – частково, 30% – мало обізнаним, 0% – не обізнаним. Такі відповіді свідчать, що питання хейтингу обговорюється серед персоналу, але систематичне підвищення обізнаності та координація заходів ще потребують уваги.

Щодо практичних навичок діагностики аналізованого явища, то 40% соціальних педагогів вміють виявляти учнів, схильних до хейтингу або його жертв, 50% роблять це частково, а 10% не вміють. Бесіди з учнями щодо запобігання агресивній поведінці проводять 50%, частково – 40%, не проводять – 10%. Індивідуальні консультації для жертв хейтингу застосовують 30% соціальних педагогів, частково – 50%, не проводять – 20%. Групові методи профілактики (тренінги, психологічні ігри, дискусії) використовують 40% соціальних педагогів, частково – 40%, не застосовують – 20%. Залучення батьків підтвердили 20%, частково – 50%, не залучають – 30% соціальних

педагогів. Це демонструє середній рівень практичної готовності соціальних педагогів до комплексної профілактичної роботи.

Щодо застосовуваних методів соціальної профілактики хейтингу, 80% соціальних педагогів проводять бесіди та консультації, 50% – тренінги, 40% – тематичні уроки, 30% – рольові ігри, 20% – соціальні кампанії, 10% – інші методи. Використання інтерактивних технологій підтвердили 30%, частково – 50%, не використовують – 20%. Інформаційно-просвітницькі заходи щодо медіаграмотності та безпечного спілкування проводять 40%, частково – 40%, не проводять – 20%. Частота профілактичних заходів: щомісяця – 10%, щокварталу – 30%, 1–2 рази на рік – 50%, рідко або ніколи – 10%. Залучення учнів до організації заходів підтвердили 20%, частково – 50%, не залучають – 30%.

Соціальні педагоги під час анкетування також оцінили ресурси та підтримку в аспекті соціальної профілактики хейтингу у школах: достатньо матеріалів і часу для роботи – у 20% соціальних педагогів, частково – 60%, не мають – 20%. Підтримку адміністрації отримують 30%, частково – 50%, не отримують – 20%. Співпрацю з громадськими організаціями та спеціалістами проводять 20%, частково – 50%, не співпрацюють – 30%. Моніторинг проявів хейтингу у школі відзначили 20%, частково – 50%, не проводять – 30%. Соціальні педагоги у відкритих відповідях відзначали, що найбільш ефективними формами роботи є тренінги, тематичні уроки, рольові ігри та індивідуальні консультації, особливо за активної участі учнів і батьків.

У цілому результати опитування свідчать, що соціальні педагоги мають базові знання та частково володіють практичними навичками, застосовують обмежений набір методів, ресурси та підтримка адміністрації є частковими, а активне залучення учнів і батьків реалізується не повною мірою. Відтак на основі проведеного опитування визначено три рівні готовності соціальних педагогів до соціальної профілактики хейтингу серед старшокласників: високий, середній та низький, і охарактеризовано їх у контексті знань, практичних навичок, застосовуваних методів і ресурсної підтримки (рис. 2.1).

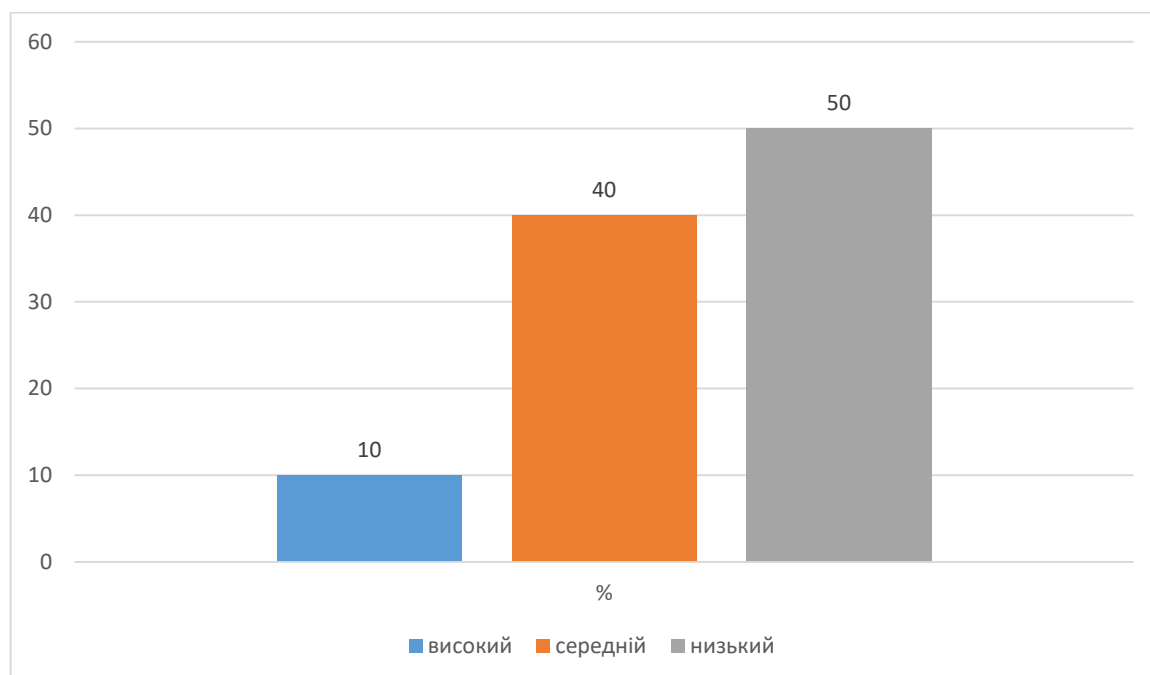

Рис. 2.1. Рівні готовності соціальних педагогів до соціальної профілактики хейтингу серед старшокласників, %

Так, високий рівень готовності соціальних педагогів до соціальної профілактики хейтингу серед старшокласників характеризується розумінням сутності хейтингу, усвідомленням його психологічних і соціальних наслідків, умінням виявляти жертв і кривдників, проведенням як індивідуальних консультацій, так і групових профілактичних заходів, а також залученням учнів і батьків. За даними опитування, таких соціальних педагогів у вибірці – 10%, вони добре володіють методами профілактики, використовують тренінги, рольові ігри, тематичні уроки та інтерактивні технології, а також мають часткову або повну підтримку адміністрації. Ця група здатна ефективно організовувати системну профілактичну роботу та адаптувати методи під потреби учнів.

Середній рівень готовності охоплює соціальних педагогів, які частково володіють знаннями про хейтинг та його наслідки, вміють проводити бесіди та консультації частково, а групові методи застосовують нерегулярно або

частково. За результатами опитування, до цієї категорії належить 40% респондентів. Вони використовують базові методи профілактики (бесіди, тематичні уроки), частково залучають учнів і батьків, застосовують інтерактивні технології лише інколи, а підтримка адміністрації та ресурсне забезпечення є частковими. Соціальні педагоги цієї групи здатні реалізувати профілактичні заходи на базовому рівні, але їхня діяльність не завжди є системною та комплексною.

Низький рівень готовності характеризується обмеженим або недостатнім знанням про явище хейтингу, відсутністю практичних навичок і досвіду проведення профілактичних заходів, а також низьким рівнем використання методів та ресурсів. За даними опитування, 50% соціальних педагогів потрапляють до цієї групи. Вони не проводять індивідуальні консультації, групові методи застосовують рідко або не застосовують взагалі, інтерактивні технології та залучення батьків практично відсутні, а підтримка адміністрації і доступ до методичних матеріалів обмежені. Для цієї категорії соціальних педагогів необхідне системне навчання, наставництво та забезпечення ресурсів для ефективної профілактичної роботи із вказаного питання.

Загалом результати опитування соціальних педагогів свідчать, що проблема хейтингу серед учнів є досить актуальною та потребує системної профілактичної роботи, особливо у старших класах. Соціальні педагоги мають достатній рівень знань про явище хейтингу та його психологічні наслідки, але лише частково володіють практичними навичками виявлення жертв і кривдників, проведення бесід, консультацій та групових заходів. Методи профілактики застосовуються ними нерівномірно, інтерактивні технології, тренінги та активне залучення учнів і батьків використовуються не повною мірою, а ресурси та підтримка адміністрації оцінюються як частково достатні. У цілому це свідчить, що соціальні педагоги здатні проводити базові заходи, проте для підвищення результативності необхідне системне навчання, розширення методів роботи та посилення адміністративної підтримки.

2.2. Проблемні аспекти соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі

Шкільне середовище, яке покликане формувати соціальні та моральні цінності, часто стає ареною для проявів словесного, психологічного та онлайн-цькування, що негативно впливає на психологічне здоров'я учнів і загальну атмосферу класу. У зв'язку з цим важливим завданням є визначення проблемних аспектів соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі, оскільки їхнє виявлення дає змогу оцінити ефективність існуючих підходів, виявити прогалини у знаннях і навичках соціальних педагогів, а також створити підґрунтя для розробки комплексних і системних заходів, спрямованих на запобігання насильницьким проявам серед учнів.

Охарактеризуємо о виявленні на основі опитування соціальних педагогів проблемні аспекти соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі.

1. Неповна обізнаність педагогічного колективу про явище хейтингу в молодіжному довкіллі.

Опитування соціальних педагогів показало, що лише 20% респондентів оцінюють педагогічний колектив як повністю обізнаний про явище хейтингу, 50% – частково, а 30% – мало обізнані. Це свідчить, що навіть у школах, де соціальні педагоги мають базові знання, більшість учителів не здатні системно визначати прояви хейтингу, відрізняти їх від звичайних суперечок або жартів, а також правильно оцінювати ризики для психологічного стану учнів. Така ситуація створює прогалини у запобіганні конфліктам і ускладнює реалізацію цілісної програми профілактики.

Зазначимо, що неповна обізнаність проявляється у повсякденному житті школи. Наприклад, вчителі можуть залишати без уваги словесні образи чи публічне приниження, сприймаючи їх як «незначні непорозуміння». Деколи ігноруються онлайн-конфлікти та тролінг у соціальних мережах, бо педагоги не мають чітких інструкцій і не знають, як реагувати. Соціальні педагоги відзначають, що учні часто повідомляють про такі випадки лише їм або батькам, оминаючи класних керівників, що свідчить про низьку довіру до вчителів і недостатню комунікацію всередині педагогічного колективу.

Недостатня обізнаність педагогів безпосередньо знижує ефективність профілактики хейтингу. Системні заходи, такі як тренінги та рольові ігри, проводяться фрагментарно і не охоплюють усіх класів. Для підвищення ефективності потрібне регулярне підвищення кваліфікації всього педагогічного колективу, проведення внутрішніх семінарів і обговорень конкретних випадків, а також інтеграція знань про хейтинг у шкільну програму виховної роботи.

2. Обмежені практичні навички соціальних педагогів в контексті профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі.

Опитування показало, що 40% соціальних педагогів вміють чітко виявляти жертв та кривдників хейтингу, 50% роблять це частково, а 10% не володіють такими навичками. Консультації, бесіди та групові профілактичні заходи проводяться нерегулярно або частково, що зменшує можливість своєчасного втручання. Це свідчить, що навіть при наявності базових знань про хейтинг, не всі соціальні педагоги можуть ефективно діяти у критичних ситуаціях або застосовувати індивідуальні та групові методи профілактики.

Закономірно, що обмежені навички проявляються у щоденній роботі: деякі соціальні педагоги проводять лише короткі бесіди або частково консультують учнів, які стали жертвами хейтингу, не застосовуючи системний підхід. Групові методи, такі як психологічні тренінги, рольові ігри чи тематичні уроки, використовуються не регулярно, а іноді лише формально для звітування перед адміністрацією. Крім того, частина педагогів не завжди може ідентифікувати непрямі ознаки цькування, наприклад, ізоляцію учня від однокласників або пасивну поведінку в онлайн-середовищі.

Наслідком обмежених практичних навичок респондентів є те, що соціальна профілактика хейтингу носить фрагментарний характер, і соціальні педагоги не завжди здатні забезпечити системну підтримку жертвам хейтингу. Це знижує ефективність заходів і може призводити до ескалації конфліктів серед учнів. Покращення ситуації потребує регулярних практичних тренінгів для педагогів, супервізійних сесій, розбору кейсів та формування алгоритмів дій у різних типових ситуаціях хейтингу.

3. Недостатнє використання різноманітних методів соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі.

Дані опитування показують, що 80% соціальних педагогів застосовують бесіди та консультації, 50% проводять тренінги, 40% – тематичні уроки, 30% – рольові ігри, 20% – соціальні кампанії, а інші методи використовуються рідше. При цьому лише частина педагогів залучає учнів до організації заходів, що обмежує інтерактивність і залучення молоді до профілактичної роботи. Таке використання методів свідчить про переважання традиційних підходів і недостатнє застосування комплексних та інтерактивних заходів, що є критично важливими для сучасного підліткового середовища.

Неефективність методів проявляється у тому, що учні можуть залишатися пасивними спостерігачами або навіть співучасниками конфліктів, бо профілактичні заходи не інтегрують їх у процес. Наприклад, тематичні уроки проводяться формально, без активного залучення до дискусій або рольових ігор, що зменшує вплив на розвиток емпатії та навичок безконфліктного спілкування. Соціальні кампанії часто обмежуються плакатами або короткими оголошеннями, що не формує усвідомленого ставлення учнів до хейтингу.

Закономірно, що наслідком недостатньої різноманітності методів є середній рівень профілактики, коли соціальні педагоги не можуть забезпечити системний і довготривалий ефект. Для покращення ситуації потрібно активно застосовувати інтерактивні методики, рольові ігри, тематичні уроки та соціальні кампанії з активною участю учнів, що допоможе формувати стійкі навички безпечного спілкування та культури толерантності.

4. Обмежене використання інтерактивних технологій для соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі.

Опитування показало, що лише 30% соціальних педагогів активно використовують онлайн-платформи, презентації чи відео для профілактики хейтингу, 50% роблять це частково, а 20% не застосовують взагалі. Це свідчить про недостатнє використання цифрових інструментів у роботі, хоча більшість випадків хейтингу відбувається саме у віртуальному середовищі, що робить інтерактивні технології критично важливими.

Обмежене використання технологій проявляється у формі застарілих методів навчання та профілактики: бесіди і лекції замінюють інтерактивні вправи, відео-кейси, онлайн-тестування або симуляції ситуацій хейтингу. Через це учні отримують обмежений досвід практичного реагування на конфлікти, не вчаться розпізнавати ризики у цифровому середовищі і не формують навичок безпечного онлайн-спілкування. Соціальні педагоги, які застосовують технології частково, часто обмежуються демонстрацією презентацій або короткими відео без інтерактивного обговорення. Наслідком є зниження ефективності роботи, особливо у сфері кібербулінгу. Для підвищення ефективності важливо активно інтегрувати цифрові ресурси, проводити інтерактивні тренінги, використовувати онлайн-платформи та симуляційні ігри, що дає змогу учням відпрацьовувати навички безпечного та відповідального спілкування у мережі.

5. Часткова ресурсна підтримка соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі.

За даними нашого опитування, лише 20% соціальних педагогів оцінюють наявність матеріалів, часу та методичних посібників як достатню, 60% – частково, а 20% – не мають необхідних ресурсів. Підтримку адміністрації отримують лише 30% респондентів, частково – 50%, а 20% – не отримують взагалі. Це свідчить про обмеженість ресурсної бази, що знижує можливості системного і планомірного впровадження профілактичних заходів.

Неефективність ресурсного забезпечення проявляється у необхідності проводити профілактичні заходи «за залишковим принципом», коли тренінги та консультації організовуються вільний час або з обмеженими матеріалами. Соціальні педагоги відзначають, що брак ресурсів ускладнює проведення рольових ігор, тематичних уроків та соціальних кампаній, а відсутність підтримки адміністрації створює ризик недостатньої координації між класними керівниками та спеціалістами в контексті соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі.

Наслідком часткової ресурсної підтримки є середній рівень ефективності соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі: соціальні педагоги

не можуть планувати системну профілактичну роботу, ефективно залучати учнів і батьків або проводити регулярний моніторинг. Для підвищення ефективності такої діяльності потрібне забезпечення школярів та педагогів відповідними матеріалами, виділення часу на тренінги та консультації, а також активне включення адміністрації у координацію профілактичної роботи.

6. Недостатній моніторинг проявів хейтингу в молодіжному довіллі.

Опитування виявило, що лише 20% загальноосвітніх шкіл проводять регулярний моніторинг проявів хейтингу, 50% – частково, а 30% – зовсім не здійснюють спостереження. Відсутність системного контролю ускладнює своєчасне виявлення жертв та кривдників, а також аналіз причин конфліктів. Це створює ситуацію, коли хейтингові прояви можуть залишатися непоміченими і ескалювати, формуючи негативну соціальну атмосферу серед учнів.

Недостатній моніторинг проявляється у щоденній роботі соціальних педагогів: спостереження за конфліктами проводиться епізодично, фіксування інцидентів нерегулярне, а звітність носить формальний характер. Через це важко визначити тенденції поведінки окремих учнів або класу загалом, оцінити ефективність проведених заходів і коригувати методи профілактики. Наслідком є уповільнене реагування на прояви хейтингу, відсутність точних даних для планування тренінгів, тематичних уроків і соціальних кампаній, а також ризик того, що жертви залишаються без підтримки. Для підвищення ефективності необхідно запровадити регулярний моніторинг, електронні журнали фіксації інцидентів, аналіз тенденцій та оперативне реагування на виявлені випадки.

7. Середній рівень готовності соціальних педагогів до соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі

Опитування показало, що більшість соціальних педагогів (50%) мають середній рівень готовності до профілактики хейтингу, 30% – високий рівень, а 20% – низький. Це означає, що соціальні педагоги володіють базовими знаннями та частково практичними навичками, але не завжди здатні організувати системну профілактичну роботу або застосовувати комплексні методи, інтегруючи різні підходи та ресурси. Такий рівень готовності

проявляється у повсякденній практиці: соціальні педагоги проводять окремі тренінги та консультації, але без чіткої регулярності та системності, обмежено залучають учнів і батьків, рідко використовують інтерактивні технології та комплексні методи. Як наслідок, учні отримують неповний досвід навчання протидії хейтингу, а соціальна профілактика цього явища в школі має локальний характер.

Закономірно, що наслідком є те, що система соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі функціонує фрагментарно, залежно від особистої ініціативи соціальних педагогів, і ефективність заходів залишається середньою. Для підвищення готовності потрібне комплексне підвищення кваліфікації, інтеграція знань у шкільну стратегію виховної роботи, координація дій адміністрації та регулярне оцінювання ефективності застосованих методів.

Проблемні аспекти соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі відображено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Проблемні аспекти соціальної профілактики
хейтингу в молодіжному довкіллі**

№	Проблемний аспект	Змістовна характеристика	Наслідки для соціальної профілактики
1	Неповна обізнаність педагогічного колективу про хейтинг	Більшість учителів не розпізнають хейтинг, плутають його зі звичайними конфліктами, не вміють правильно реагувати на онлайн-цькування	Недостатня системність заходів, уповільнене реагування на конфлікти, ризик ескалації
2	Обмежені практичні навички соціальних педагогів	Консультації, бесіди, групові заходи проводяться нерегулярно; педагоги не завжди ідентифікують непрямі прояви хейтингу	Фрагментарна профілактика, зниження ефективності заходів, ризик невчасного втручання
3	Недостатнє використання різноманітних методів профілактики	Переважають традиційні методи; інтерактивні та комплексні заходи застосовуються рідко; учні не завжди залучені	Обмежене формування емпатії та навичок безконфліктного спілкування, середній ефект профілактики
4	Обмежене використання інтерактивних технологій	Онлайн-платформи, презентації, відео застосовуються не повністю; відсутність інтерактивності у цифровому	Зниження ефективності профілактики кібербулінгу, обмежений практичний досвід учнів

		середовищі	
5	Часткова ресурсна підтримка	Брак матеріалів, часу та підтримки адміністрації ускладнює регулярну і системну профілактичну роботу	Фрагментарне проведення заходів, обмежене залучення учнів та батьків
6	Недостатній моніторинг проявів хейтингу	Регулярний моніторинг відсутній; труднощі у виявленні жертв та кривдників; немає аналізу тенденцій	Уповільнене реагування на конфлікти, відсутність даних для планування та оцінки ефективності заходів
7	Середній рівень готовності соціальних педагогів	Соціальні педагоги мають базові знання та частково володіють практичними навичками, але не здатні системно організовувати профілактику	Профілактика носить фрагментарний характер, ефективність заходів залишається середньою; потрібне комплексне підвищення кваліфікації

Отже, соціальні педагоги володіють базовими знаннями про явище хейтингу та частково опанували практичні навички, проте недостатня обізнаність педагогічного колективу, обмежене використання різноманітних методів та інтерактивних технологій, нестача ресурсів і неповна підтримка адміністрації ускладнюють системне проведення профілактичної роботи. Відсутність регулярного моніторингу проявів хейтингу і недостатнє залучення учнів та батьків додатково знижують ефективність таких заходів.

Висновок до розділу 2

1. Досліджено сучасний стан організації соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі. Визначено три рівні готовності соціальних педагогів до соціальної профілактики хейтингу серед старшокласників: високий (10%), середній (40%) та низький (50%).

2/ Доведено, що соціальні педагоги володіють базовими знаннями про явище хейтингу та частково опанували практичні навички, проте недостатня обізнаність педагогічного колективу, обмежене використання різноманітних методів та інтерактивних технологій, нестача ресурсів і неповна підтримка адміністрації ускладнюють системне проведення профілактичної роботи. Відсутність регулярного моніторингу проявів хейтингу і недостатнє залучення учнів та батьків додатково знижують ефективність заходів. Загалом, для

підвищення результативності профілактики необхідне комплексне посилення компетентності соціальних педагогів, ширше впровадження інтерактивних та комплексних методів, забезпечення ресурсної підтримки та активне залучення всіх учасників освітнього процесу.

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ХЕЙТИНГУ В МОЛОДІЖНОМУ ДОВКІЛЛІ

3.1. Програма соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі та її експериментальне апробування

Соціальна профілактика хейтингу є важливим напрямом забезпечення безпечного освітнього середовища, формування толерантності та відповідальної поведінки серед старшокласників. У зв'язку з цим виникає нагальна потреба у розробці комплексної програми соціальної профілактики хейтингу, яка поєднувала б теоретичні знання, практичні методи та інтерактивні підходи для роботи з учнями, педагогами та батьками. Експериментальне апробування такої програми дає змогу оцінити її ефективність у реальних умовах шкільного середовища, визначити оптимальні форми заходів та коригувати методичні підходи для досягнення максимального профілактичного ефекту.

Мета програми – підвищення рівня професійної готовності соціальних педагогів до організації та проведення соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі шляхом розвитку у них системи знань, практичних навичок та особистих компетентностей у роботі з агресивною поведінкою та конфліктними ситуаціями серед старшокласників.

Програма спрямована на формування у соціальних педагогів умінь ефективно виявляти жертв та кривдників хейтингу, використовувати

комплексні методи профілактики та забезпечувати безпечне та толерантне шкільне середовище. Завдання програми такі:

1. Підвищити обізнаність соціальних педагогів щодо явища хейтингу, його проявів у реальному та цифровому середовищі, психологічних наслідків для учнів та соціальних чинників, що сприяють його виникненню.

2. Розвинути практичні навички соціальних педагогів у виявленні жертв та кривдників хейтингу, проведенні індивідуальних консультацій та групових профілактичних заходів.

3. Ознайомити соціальних педагогів з ефективними методами соціальної профілактики хейтингу, включно з тренінговими заняттями, рольовими іграми, тематичними уроками та інтерактивними вправами.

4. Сприяти формуванню навичок фасилітації групової роботи та організації соціально-психологічних тренінгів для учнів, зокрема через інтерактивні ігри та практичні вправи.

5. Підвищити компетентність соціальних педагогів у залученні учнів та батьків до профілактичних заходів, забезпеченні системного моніторингу проявів хейтингу та оцінки ефективності профілактичної роботи.

6. Створити умови для формування у соціальних педагогів здатності до комплексного підходу у запобіганні хейтингу в шкільному середовищі.

Програма соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі для соціальних педагогів буде реалізована у формі соціально-психологічного тренінгу, що дає змогу поєднати теоретичні знання з практичними навичками та створює інтерактивне навчальне середовище. У її основі лежать тренінгові заняття, психологічні ігри та практичні вправи, спрямовані на розвиток професійних компетентностей соціальних педагогів, підвищення їхньої здатності виявляти жертв і кривдників хейтингу, застосовувати комплексні методи профілактики та ефективно організовувати роботу з учнями, батьками та колегами. Інтерактивні форми роботи дають змогу відпрацьовувати конкретні навички, аналізувати реальні та змодельовані ситуації і формувати у педагогів практичну готовність до соціальної профілактики хейтингу в школі.

В основі програми – тренінгові заняття, кожне з яких має чітку структуру з трьох частин: організаційної, основної та підсумкової. Організаційна частина спрямована на налаштування соціальних педагогів на активну роботу, створення психологічно безпечного середовища, ознайомлення з метою заняття та правилами взаємодії в групі. На цьому етапі застосовуються вправи на знайомство, активацію уваги та формування довіри серед учасників, що забезпечує відкритість і готовність до подальшої роботи. Основна частина передбачає виконання тренінгових вправ, рольових ігор та інтерактивних завдань, які дають змогу соціальним педагогам практично відпрацьовувати способи реагування на прояви хейтингу, аналізувати соціальні ситуації, застосовувати методи профілактики, розвивати навички емпатії та конструктивної комунікації. Тут відбувається моделювання конфліктних ситуацій, обговорення варіантів їх вирішення та вироблення конкретних стратегій поведінки у школі. Підсумкова частина спрямована на рефлексію, обговорення результатів тренінгу та закріплення отриманих знань і навичок.

Програму соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довір'ї відображено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

**Програма соціальної профілактики хейтингу
в молодіжному довір'ї**

Тема заняття	Мета	Вправи та ігри
Заняття 1. Вступ до проблеми хейтингу	Ознайомити соціальних педагогів із поняттям, формами та проявами хейтингу, підвищити усвідомлення його актуальності у школі.	1. Мозковий штурм «Що таке хейтинг» – обговорення прикладів агресії та цькування серед учнів. 2. Асоціативний ряд – учасники записують слова, що асоціюються з хейтом. 3. Рольова міні-ситуація – демонстрація ситуацій онлайн-цькування та класного цькування. 4. Обмін досвідом – учасники діляться реальними випадками з практики.
Заняття 2. Психологічні наслідки хейтингу	Сформувати розуміння психологічного впливу хейтингу на жертв і кривдників, навчити розпізнавати ознаки травматизації.	1. Портрет жертви – створення психологічного профілю постраждалого. 2. Карта емоцій – визначення емоцій, які переживають учні. 3. Міні-драма – інсценування поведінки кривдника і жертви. 4. Рефлексивна вправа «Як би я відреагував» – обговорення можливих дій педагога.

Заняття 3. Соціальні чинники і групова динаміка хейтингу	Проаналізувати, як шкільне середовище та групові процеси впливають на виникнення хейтингу, навчити визначати ризикові ситуації.	1. Соціальна мапа школи – учасники позначають «гарячі точки» конфліктів. 2. Розбір кейсів – аналіз ситуацій групового цькування. 3. Дискусія «Чому це відбувається?» – виявлення причин поведінки учнів. 4. Моделювання групової ролі – гра на взаємодію в класі.
Заняття 4. Виявлення жертв і кривдників	Навчити соціальних педагогів ефективно ідентифікувати учнів, схильних до хейтингу, та постраждалих, використовуючи інструменти спостереження та оцінки.	1. Гра-спостереження «Хто в групі?» – ідентифікація ролей учнів у моделях поведінки. 2. Аналітичні кейси – аналіз поведінки учнів з практики. 3. Тестові вправи на розпізнавання ознак агресії. 4. Рольова гра «Соціальний детектив» – відпрацювання навичок збору інформації.
Заняття 5. Індивідуальна робота з жертвами хейтингу	Розвинути навички проведення індивідуальних консультацій та підтримки учнів, які постраждали від хейтингу.	1. Симуляція бесіди – відпрацювання технік слухання та підтримки. 2. Вправа «Я – помічник» – моделювання психологічної допомоги. 3. Кейс-аналіз – обговорення конкретних випадків і підготовка плану дій. 4. Рефлексія «Що я можу зробити» – формування власних стратегій допомоги.
Заняття 6. Групові методи профілактики хейтингу	Освоїти використання групових вправ, тренінгів і рольових ігор для зміцнення комунікації, емпатії та взаємопідтримки серед учнів.	1. Рольова гра «На місці іншого» – розвиток емпатії. 2. Групова дискусія «Що ми можемо змінити?» – вироблення колективних стратегій. 3. Тренінгова вправа «Позитивний ланцюжок» – формування підтримки серед учнів. 4. Командна гра «Вирішення конфлікту» – відпрацювання конструктивних способів вирішення суперечок.
Заняття 7. Інтерактивні та цифрові методи профілактики хейтингу	Навчити використовувати онлайн-платформи, презентації та відео для підвищення обізнаності учнів і розвитку медіаграмотності.	1. Онлайн-кейс «Віртуальний конфлікт» – аналіз цифрових проявів хейтингу. 2. Презентація «Безпечний інтернет» – демонстрація інструментів профілактики. 3. Вправа «Цифровий детектив» – відстеження ознак онлайн-цькування. 4. Групова гра «Створюємо медіа-проект» – планування просвітницької кампанії.
Заняття 8. Залучення батьків і педагогів до профілактики хейтингу	Сформувати навички спільної роботи з батьками та колегами для системної профілактики хейтингу в школі.	1. Рольова гра «Батьківська зустріч» – відпрацювання комунікації. 2. Дискусія «Партнерство школа-батьки» – вироблення спільних стратегій. 3. Вправа «Мапа підтримки» – визначення ресурсів у шкільній та позашкільній спільноті. 4. Кейс-аналіз взаємодії з колегами – моделювання педагогічної підтримки.
Заняття 9. Моніторинг і оцінка ефективності	Освоїти методи спостереження, збору та аналізу даних для оцінки проявів	1. Вправа «Шкільний моніторинг» – створення таблиць спостереження. 2. Аналіз кейсів минулого року – оцінка результативності заходів.

профілактики хейтингу	хейтингу та результатів профілактичних заходів.	3. Групова дискусія «Проблемні точки» – визначення ризикової поведінки. 4. Рефлексія «Що змінилося?» – підсумковий аналіз ефективності.
Заняття 10. Планування заходів профілактики хейтингу	Навчити соціальних педагогів розробляти комплексні профілактичні заходи з інтеграцією різних методів та стратегій.	1. Проектна вправа «Моя профілактична програма» – розробка плану заходів. 2. Рольова гра «Реалізація програми» – моделювання впровадження заходів. 3. Дискусія «Оптимальні методи» – визначення найефективніших підходів. 4. Презентація планів – обговорення та зворотний зв'язок від групи.

Зокрема, заняття, присвячене темі «Вступ до проблеми хейтингу», було спрямоване на ознайомлення соціальних педагогів із сутністю явища хейтингу, його формами та проявами в молодіжному довіллі, а також на підвищення усвідомлення актуальності проблеми в школі. Мета заняття полягала у формуванні початкової готовності педагогів розпізнавати агресивну поведінку учнів та реагувати на неї системно. Заняття розпочалося з організаційної частини, під час якої учасники представили себе, поділилися своїм досвідом роботи та очікуваннями. Соціальних педагогів також попросили навести приклади конкретних ситуацій з їх практики, що допомогло створити довірчу атмосферу і підготувати групу до спільної роботи над проблемою хейтингу.

В основній частині заняття використовувалися різноманітні інтерактивні методи. Спершу проведено мозковий штурм «Що таке хейтинг», під час якого соціальні педагоги формулювали ключові характеристики явища, такі як свідоме приниження, повторюваність, індивідуальні та групові форми, а також онлайн- і офлайн-формати. Це дозволило систематизувати наявні знання та відокремити хейтинг від звичайних жартів чи конфліктів. Далі учасники взяли участь у вправі «Асоціативний ряд», де кожен називав слово чи коротку фразу, яка асоціюється з хейтом, наприклад, «цькування», «страх», «ізоляція», «онлайн-тролінг». Ця вправа допомогла педагогам усвідомити емоційні наслідки хейтингу.

Особливо ефективною виявилася рольова міні-ситуація, коли групу поділили на три команди: «жертва», «кривдник» та «спостерігачі». Соціальні педагоги моделювали короткі сцени цькування в класі або онлайн, після чого

проводилося детальне обговорення: які сигнали помітили спостерігачі, як відчувається жертва, які дії можуть вжити педагоги для втручання. Це надало учасникам практичне відчуття реальних ситуацій і продемонструвало важливість своєчасного реагування. Крім того, проведено обмін досвідом, під час якого педагоги ділилися власними прикладами зі своєї практики, обговорювали стратегії реагування та аналізували ефективність різних підходів.

Підсумкова частина заняття була спрямована на консолідацію знань. Разом із тренером учасники визначили основні висновки: хейтинг – це явище з елементами свідомої агресії, яке проявляється як онлайн, так і офлайн; важливо розпізнавати ранні сигнали конфліктів; активне спостереження і вчасне втручання соціального педагога можуть запобігти ескалації агресії. Наприкінці заняття учасники отримали домашнє завдання – протягом тижня зафіксувати будь-які прояви агресії серед учнів у класі або в мережі та підготувати короткий опис для обговорення на наступному занятті. Заняття залишило у педагогів відчуття важливості їхньої ролі у профілактиці хейтингу та дало перший досвід практичної роботи з цим явищем.

Друге заняття було присвячене темі «Психологічні наслідки хейтингу» і мало на меті поглибити розуміння соціальними педагогами, як хейтинг впливає на психічний стан жертв та кривдників, а також на соціальні взаємини в класі і шкільному середовищі. Заняття розпочалося з організаційної частини, під час якої учасники коротко поділилися власними спостереженнями щодо емоційного стану учнів, що зазнали цькування, та зазначили, які зміни у поведінці помітили після конфліктів. Це допомогло створити відкрите середовище для обговорення чутливих тем і підготувало педагогів до практичних вправ.

В основній частині тренінгу активно застосовувалися інтерактивні методи. Спершу проведено вправу «Карта емоцій», де соціальні педагоги розподіляли різні психологічні стани (страх, тривога, агресія, ізоляція, злість, депресія) за шкалою інтенсивності для жертв та кривдників. Це дозволило педагогам наочно побачити спектр наслідків хейтингу та усвідомити їх складність. Далі учасники взяли участь у грі «В чужих черевиках», де вони

відтворювали поведінку жертви хейтингу у змодельованих ситуаціях, що допомогло розвинути емпатію та відчувати психологічний тиск на учнів. Після цього провели вправу «Ланцюжок наслідків», у якій аналізували, як дії кривдника можуть спричиняти низку негативних психологічних і соціальних ефектів для жертви, класу та родини.

Наступним етапом була рольова гра «Реакція педагога», де соціальні педагоги моделювали втручання у ситуації цькування та відпрацьовували способи підтримки жертв, запобігання ескалації конфлікту та зниження агресії кривдника. Також проводилося обговорення кейсів з практики, де кожен учасник презентував реальні або змодельовані ситуації, а група разом з тренером аналізувала психологічні наслідки та пропонувала альтернативні стратегії реагування. Це допомогло соціальним педагогам зрозуміти важливість індивідуального підходу до кожної ситуації та роль психологічної підтримки у соціальній профілактиці хейтингу.

У підсумковій частині заняття соціальні педагоги разом із тренером систематизували отримані знання. Визначили ключові психологічні наслідки хейтингу: тривога, зниження самооцінки, соціальна ізоляція, агресивні реакції, депресивні прояви у жертв і підвищену агресивність або почуття провини у кривдників. Педагоги домовилися про застосування інструментів спостереження та раннього виявлення ознак психологічного дискомфорту у учнів, а також про необхідність використання емпатійних методів втручання. Наприкінці заняття учасники отримали завдання проаналізувати конкретні випадки з їх практики протягом тижня, зафіксувати прояви психологічних наслідків хейтингу і підготувати обговорення на наступне заняття.

Програму соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довір'ї було впроваджено серед соціальних педагогів у школах, що брали участь у експерименті. Під час впровадження педагоги мали змогу відпрацювати навички виявлення жертв і кривдників хейтингу, зрозуміти психологічні наслідки цькування, оволодіти методами індивідуальної та групової профілактики, а також опанувати інструменти інтерактивної роботи та залучення батьків і колег до профілактичної діяльності. Програма передбачала

розвиток компетентностей соціальних педагогів, систематичне закріплення знань та практичних умінь на кожному занятті, а також оцінку ефективності застосованих методів через обговорення кейсів, спостереження та аналіз результатів роботи з учнями.

Впровадження програми соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі показало її високу ефективність. Соціальні педагоги, які пройшли тренінг, продемонстрували помітне підвищення рівня обізнаності про явище хейтингу, його психологічні наслідки та соціальні чинники виникнення агресії серед учнів. Вони значно покращили практичні навички виявлення жертв і кривдників, проведення індивідуальних консультацій та групових соціально-профілактичних заходів, а також застосування інтерактивних методів роботи. Учасники тренінгу відзначили зростання власної впевненості у реагуванні на конфліктні ситуації та готовність застосовувати комплексний підхід до попередження цькування серед старшокласників, що свідчить про практичну цінність та результативність програми (рис. 3.1).

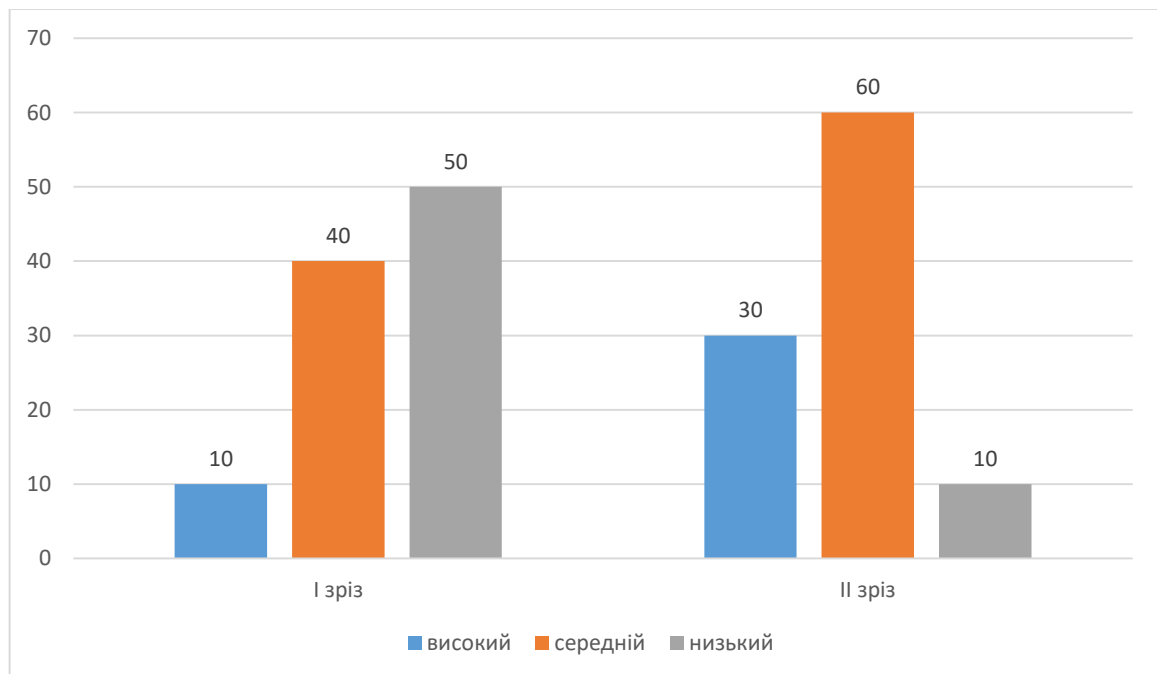

Рис. 3.1. Рівні готовності соціальних педагогів до соціальної профілактики хейтингу серед старшокласників, %

Так, високий рівень готовності соціальних педагогів до соціальної профілактики хейтингу серед старшокласників характеризується розумінням сутності хейтингу, усвідомленням його психологічних і соціальних наслідків, умінням виявляти жертв і кривдників, проведенням як індивідуальних консультацій, так і групових профілактичних заходів, а також залученням учнів і батьків. За даними опитування, таких соціальних педагогів у вибірці було 10%, стало 30%, вони добре володіють методами профілактики, використовують тренінги, рольові ігри, тематичні уроки та інтерактивні технології, а також мають часткову або повну підтримку адміністрації.

Середній рівень готовності охоплює соціальних педагогів, які частково володіють знаннями про хейтинг та його наслідки, вміють проводити бесіди та консультації частково, а групові методи застосовують нерегулярно або частково. За результатами опитування, до цієї категорії належало 40% респондентів, стало 60%. Вони використовують базові методи профілактики (бесіди, тематичні уроки), частково залучають учнів і батьків, застосовують інтерактивні технології лише інколи, а підтримка адміністрації та ресурсне забезпечення є частковими. Соціальні педагоги цієї групи здатні реалізувати профілактичні заходи на базовому рівні, але їхня діяльність не завжди є системною та комплексною.

Низький рівень готовності характеризується обмеженим або недостатнім знанням про явище хейтингу, відсутністю практичних навичок і досвіду проведення профілактичних заходів, а також низьким рівнем використання методів та ресурсів. За даними опитування, 50% соціальних педагогів під час першого діагностичного зрізу потрапило до цієї групи, а після впровадження програми їх стало 10%. Вони не проводять індивідуальні консультації, групові методи застосовують рідко або не застосовують взагалі, інтерактивні технології та залучення батьків практично відсутні, а підтримка адміністрації і доступ до методичних матеріалів про хейтинг обмежені.

Як бачимо, впровадження програми соціальної профілактики хейтингу сприяло помітному підвищенню рівня готовності соціальних педагогів до роботи у цьому напрямі. Після проходження тренінгу кількість педагогів із

високим рівнем готовності збільшилася з 10% до 40%, тоді як кількість тих, хто мав середній рівень, зросла з 50% до 80%. Це свідчить про те, що програма ефективно зміцнила професійні компетентності соціальних педагогів, розширила їхні практичні навички та підвищила впевненість у застосуванні методів соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі.

3.2. Рекомендації фахівцям соціальної сфери щодо підвищення ефективності соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі

В умовах зростання цифрової взаємодії та поширення соціальних мереж випадки цькування стають більш масовими та складними для своєчасного виявлення, що створює необхідність системної профілактики. У зв'язку з цим виникає потреба у розробці практичних рекомендацій для фахівців соціальної сфери, які б дали змогу підвищити ефективність соціальної профілактики хейтингу, зміцнити професійні компетенції соціальних педагогів та інших спеціалістів, а також забезпечити комплексний підхід до попередження агресивної поведінки серед підлітків у молодіжному довіллі.

Охарактеризуємо рекомендації для фахівців соціальної сфери щодо підвищення ефективності профілактики хейтингу в молодіжному середовищі.

1. Емпатія є важливим чинником у запобіганні хейтингу, оскільки здатність розуміти емоції іншої людини зменшує ймовірність агресивних та деструктивних форм поведінки. Соціальні фахівці повинні інтегрувати тренінги з розвитку емпатії у повсякденну практику роботи з молоддю, використовуючи методи рольових ігор, групових дискусій та психологічного моделювання ситуацій конфлікту. Важливо створювати середовище, де учасники можуть безпечно обговорювати власні емоції та емоції інших, відчувачи підтримку та прийняття. Регулярні рефлексивні сесії допомагають сучасній молоді усвідомлювати, як їхні слова і дії впливають на оточуючих, і формувати відповідальне ставлення до власної соціальної поведінки.

Також слід активно використовувати міжособистісні вправи, що стимулюють спільне вирішення конфліктів, підтримку і взаємодопомогу. Застосування методик групового консультування та коучингу дає змогу виявити і коригувати стереотипи мислення, які можуть лежати в основі хейтингу. Фахівці повинні навчати молодь навичкам конструктивного спілкування, які охоплюють активне слухання, уточнення потреб співрозмовника та вміння висловлювати власну думку без агресії. Крім того, важливо інтегрувати інформаційну складову, яка пояснює психологічні та соціальні наслідки хейтингу, підкреслюючи його руйнівний вплив на психоемоційний стан людини.

2. Фахівці повинні навчати молодь критично оцінювати інформаційний контент, який вони споживають у цифровому середовищі. Формування навичок медіаграмотності дає змогу ідентифікувати маніпуляції, провокаційний та деструктивний контент, знижуючи ризик участі в хейтингових практиках. Практичні вправи можуть включати аналіз реальних прикладів хейту, дискусії про мотиви автора повідомлення та можливі наслідки для адресата. Крім того, важливо навчити молодь розрізняти інформаційний шум і достовірні джерела, що зміцнює здатність приймати обдумані рішення у спілкуванні онлайн.

Фахівці також можуть застосовувати кейс-метод та проєктні завдання, де учасники досліджують цифрове середовище і виробляють рекомендації щодо безпечної поведінки. Включення в програму елементів соціального порівняння допомагає молоді усвідомити наслідки хейту для реального життя і власної репутації. Важливо поєднувати навчання критичному мисленню з формуванням емоційної саморегуляції, оскільки негативні емоції часто спонукають до імпульсивних агресивних висловлювань. Регулярна практика рефлексії щодо власних реакцій на онлайн-контент допомагає формувати усвідомлену позицію і стійкість до провокацій в галузі хейтингу.

3. Емоційна саморегуляція є базовим механізмом запобігання хейтингу, оскільки агресивна поведінка часто виникає через нездатність контролювати гнів, роздратування або фрустрацію. Фахівці соціальної сфери можуть організовувати тренінги з техніками релаксації, дихальними вправами,

медитаціями та прогресивною м'язовою релаксацією. Важливо навчити молодь розпізнавати власні тригери емоційного реагування та формувати стратегії конструктивного виходу з конфліктних ситуацій. Регулярна практика таких технік дає змогу зменшити імпульсивність у висловлюваннях, що сприяє зниженню проявів хейтингу як у реальному, так і у віртуальному середовищі.

Впровадження програм емоційної саморегуляції також охоплює навчання асертивності, тобто вміння висловлювати власну позицію без агресії і при цьому захищати власні кордони. Соціальні фахівці можуть створювати групові вправи, де учасники навчаються відстоювати власну думку конструктивно, пропонуючи відповідні альтернативи замість агресивних нападок. Застосування когнітивно-поведінкових методів дає змогу молоді ідентифікувати негативні патерни мислення, що провокують хейт, і замінювати їх більш адаптивними схемами реагування. Ця практика сприяє не лише запобіганню конфліктам, а й формуванню психологічної стійкості та самоповаги.

4. Почуття приналежності до групи з позитивними цінностями знижує потребу в прояві хейтингу як способу самоствердження. Соціальні фахівці повинні створювати середовище, де молодь відчуває спільну мету, підтримку і взаємоповагу. Практичними інструментами можуть бути спільні проєкти, волонтерські ініціативи, командні ігри та обговорення цінностей групи. Важливо стимулювати усвідомлення взаємозв'язку власної поведінки з добробутом групи та формування соціальної відповідальності.

Крім того, рекомендується проводити регулярні рефлексивні сесії, де учасники обговорюють, як вони можуть підтримувати позитивну атмосферу і протидіяти негативним проявам. Важливо підкреслювати індивідуальний внесок кожного у формування дружньої і безпечної спільноти. Соціальні фахівці можуть також впроваджувати методи «peer mentoring», де старші або більш досвідчені учасники моделюють конструктивні моделі поведінки. Такий підхід стимулює соціальне навчання і створює додаткові канали підтримки для молоді, знижуючи ризик залучення до хейтингових практик.

5. Соціально-психологічні ігри є ефективним інструментом для соціальної профілактики хейтингу, оскільки вони дають змогу молоді

відпрацьовувати навички взаємодії в безпечному середовищі. Фахівці можуть створювати ігрові сценарії, які моделюють реальні конфліктні ситуації, що виникають у школі, університеті чи онлайн-просторі. Під час гри учасники мають можливість спробувати різні стратегії вирішення проблеми, оцінити наслідки власних дій та отримати зворотний зв'язок від групи і ведучого. Це дає змогу формувати навички конструктивного вирішення конфліктів і підвищує усвідомленість молоді щодо впливу слів і дій на інших людей.

Важливий аспект полягає у розвитку командної взаємодії та почуття відповідальності за групові результати. Групові обговорення після ігрових сесій дають змогу аналізувати помилки і виділяти позитивні стратегії поведінки. Важливо включати елементи саморефлексії, де кожен учасник оцінює власні реакції та пропонує шляхи їх вдосконалення. Крім того, соціально-психологічні ігри допомагають виявляти потенційно агресивні тенденції в поведінці молоді на ранньому етапі, що дає фахівцям можливість коригувати ризики хейтингу.

6. Асертивність є базовим компонентом профілактики хейтингу, оскільки вона дає змогу людині виражати власну думку без агресії і одночасно захищати власні права. Фахівці соціальної сфери повинні проводити тренінги з розвитку навичок асертивного спілкування, включаючи техніки «Я-повідомлення», активне слухання, уточнення потреб співрозмовника та спільний пошук рішень. Такі навички допомагають молоді ефективно вирішувати конфлікти, не вдаючись до принижень або цькування інших.

Також важливо поєднувати навчання асертивності з аналізом конкретних ситуацій з реального життя, включаючи приклади з цифрового середовища. Це сприяє переносу навчальних навичок у повсякденну поведінку. Фахівці можуть застосовувати рольові ігри, де молодь практикує відстоювання власної позиції у безпечних умовах, отримуючи корисний зворотний зв'язок. Додатково рекомендується створювати індивідуальні плани розвитку комунікаційних навичок, що охоплюють самоаналіз, постановку цілей і відстеження прогресу. Такий підхід формує у молоді стійкі навички конструктивного спілкування і знижує ризик проявів хейтингу.

7. Молодь значну частину часу проводить у цифровому середовищі, де хейт часто маскується під гумор, сарказм або критику. Соціальні фахівці повинні навчати молодь розпізнавати приховані форми агресії, аналізувати етичні та правові аспекти публікацій, коментарів та мемів. Практичні заняття можуть включати кейс-аналіз онлайн-конфліктів та обговорення наслідків хейту для психоемоційного стану адресата. Важливо формувати навички відповідальної цифрової поведінки, включаючи перевірку джерел інформації, обмеження негативного контенту та активне просування конструктивного спілкування. Також доцільно включати елементи цифрової саморегуляції, де молодь вчиться контролювати час перебування у соціальних мережах, відстежувати свої емоційні реакції і усвідомлено реагувати на провокації.

8. Медіа-грамотність дає змогу молоді критично оцінювати інформацію, що циркулює в соціальних мережах, і зменшує ризик участі в хейтингових практиках. Соціальні фахівці повинні проводити тренінги, на яких учасники вчаться відрізняти достовірні джерела від маніпулятивних, визначати емоційно забарвлені повідомлення та аналізувати їх потенційний вплив на аудиторію. Практичні вправи можуть включати створення власних інформаційних матеріалів, дискусії щодо достовірності контенту і аналіз прикладів хейту у медіапросторі. Важливо поєднувати теоретичну підготовку з інтерактивними методами, що стимулюють активну участь молоді. Другий рівень передбачає навчання стратегій реагування на деструктивний контент, включаючи ігнорування провокацій, конструктивну критику та підтримку постраждалих. Фахівці можуть розробляти навчальні кейси, де молодь практикує безпечне втручання у ситуації онлайн-хейту. Також доцільно включати аналіз факторів, що впливають на поширення хейту, таких як емоційна імпульсивність або груповий тиск. Такий комплексний підхід формує свідоме, критичне ставлення до медіа та знижує ймовірність участі у негативних практиках.

9. Залучення молоді до волонтерської діяльності сприяє формуванню почуття соціальної відповідальності та емпатії, що є ефективними чинниками профілактики хейтингу. Соціальні фахівці можуть організовувати волонтерські ініціативи, які охоплюють допомогу людям з уразливих груп, екологічні

проекти, освітні акції або соціальні кампанії проти дискримінації. Участь у таких проєктах дає змогу молодим людям відчувати реальний вплив власних дій на суспільство, підвищує соціальну компетентність та зміцнює моральні орієнтири. Важливо під час участі в проєктах створювати сесії, де молодь обговорює отриманий досвід, вчиться усвідомлювати емоції інших людей та власні реакції на проблеми.

Крім того, волонтерська діяльність молоді формує позитивну групову ідентичність, оскільки учасники працюють спільно для досягнення конкретної мети. Фахівці можуть організовувати обговорення труднощів та викликів, які виникають під час роботи, щоб навчити молодь конструктивно вирішувати конфлікти та підтримувати один одного. Такий досвід зміцнює навички командної взаємодії, соціальної адаптації та відповідальної комунікації. Водночас, це дає змогу формувати внутрішню мотивацію для позитивної поведінки, зменшуючи потребу у прояві хейтингу як способу самоствердження.

10. Просвітницькі кампанії дають змогу системно інформувати молодь про наслідки хейтингу та методи запобігання йому. Соціальні фахівці можуть розробляти інтерактивні матеріали, відеоролики, соціальні пости, які демонструють реальні історії постраждалих від хейту та позитивні приклади конструктивної поведінки. Важливо поєднувати інформаційні повідомлення з інтерактивними елементами, що стимулюють активну участь молоді, дискусії та обговорення, а не пасивне сприйняття контенту. Такі кампанії також підвищують обізнаність про емоційні та психологічні наслідки хейтингу, формуючи критичне ставлення до негативних проявів у спільноті. Фахівці можуть проводити обговорення, де молодь оцінює вплив побаченого, ділиться власними думками та пропонує альтернативні конструктивні способи взаємодії. Важливо інтегрувати емоційну складову, яка допомагає співпереживати постраждалим та усвідомлювати наслідки деструктивної поведінки.

11. Деякі молоді люди більш вразливі до участі в хейтингу або страждають від нього через соціальні, емоційні чи психологічні фактори. Фахівці соціальної сфери повинні впроваджувати систематичне психологічне супроводження таких груп, включаючи індивідуальні консультації, групові

терапевтичні заняття та тренінги з розвитку соціальних навичок. Важливо проводити оцінку рівня стресу, емоційного виснаження та агресивності для своєчасного втручання. Такі програми дають змогу виявити індивідуальні ризики і формувати адаптивні стратегії поведінки, підвищуючи соціальну та емоційну компетентність молоді. Фахівці повинні навчати учасників саморегуляції, асертивності та методам конструктивного вирішення конфліктів. Також важливо залучати сім'ї та педагогів до процесу супроводу, оскільки соціальне середовище відіграє ключову роль у формуванні поведінкових моделей.

12. Важливим фактором профілактики хейтингу є здатність контролювати власні емоційні реакції на провокації. Соціальні фахівці повинні навчати молодь розпізнавати емоційні тригери, аналізувати власні реакції та застосовувати техніки саморегуляції, такі як глибоке дихання, короткі паузи перед відповіді та когнітивне переосмислення ситуації. Практичні вправи можуть включати моделювання конфліктних ситуацій у реальному та цифровому середовищі та відпрацювання конструктивних способів реагування. Важливо інтегрувати знання про психологічні механізми гніву, роздратування та фрустрації, щоб молодь могла усвідомлено контролювати імпульсивні прояви агресії.

13. Виховання культури взаємоповаги є фундаментальним інструментом профілактики хейтингу серед молоді. Соціальні фахівці повинні працювати з адміністрацією, педагогами та самими студентами над створенням правил і норм поведінки, що підкреслюють цінність поваги до різноманіття думок, культур та індивідуальних особливостей. Практичні заходи охоплюють тренінги з комунікації, обговорення морально-етичних дилем, рольові ігри та інтерактивні лекції. Важливо забезпечити постійну підтримку та контроль за дотриманням норм взаємоповаги у повсякденному житті навчального середовища. Фахівці можуть створювати «peer support» групи, де молодь допомагає один одному у конструктивному вирішенні проблем. Також рекомендується інтегрувати навчання навичкам критичного мислення,

саморегуляції та емпатії, що зміцнює соціальні зв'язки і формує безпечне середовище.

14. Лідери думок у молодіжному середовищі мають значний вплив на формування поведінкових норм, тому їх активна участь у профілактиці хейтингу є критичною. Соціальні фахівці повинні виявляти таких лідерів і залучати їх до проведення тренінгів, дискусій та соціальних кампаній проти хейту. Лідери можуть моделювати конструктивну поведінку, поширювати позитивні цінності та підтримувати однолітків у складних ситуаціях. Важливо, щоб лідери були підготовлені до ролі наставників, володіли навичками асертивності, емпатії та конструктивного спілкування. Фахівці можуть організовувати регулярні зустрічі та обговорення кейсів, де лідери обмінюються досвідом і розробляють стратегії профілактики хейту. Все це значно підвищує ефективність соціальних програм і сприяє формуванню здорового соціального середовища.

15. Для підвищення ефективності соціальної профілактики хейтингу необхідно впроваджувати системний моніторинг та оцінку результатів. Фахівці соціальної сфери повинні розробляти інструменти оцінки, включаючи анкетування, опитування, аналіз поведінкових проявів та кейсів конфліктних ситуацій. Це дає змогу своєчасно виявляти проблеми, коригувати програми та вдосконалювати методики втручання. Важливо інтегрувати зворотний зв'язок від молоді, педагогів та батьків, щоб оцінка була комплексною та об'єктивною. Регулярна аналітика дає змогу оцінити ефективність навчальних тренінгів, соціальних кампаній, волонтерських проєктів та психологічних програм.

Отже, розроблені рекомендації для фахівців соціальної сфери передбачають підвищення обізнаності педагогів та соціальних працівників щодо психологічних і соціальних чинників хейтингу, розвиток практичних навичок виявлення жертв і кривдників, активне використання індивідуальних, групових та інтерактивних методів профілактики, а також залучення батьків, педагогічного колективу та громадських організацій до спільної роботи.

Висновок до розділу 3

1. Розроблено програму соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі, мета якої – підвищення рівня професійної готовності соціальних педагогів до організації та проведення соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі шляхом розвитку у них системи знань, практичних навичок та особистих компетентностей у роботі з агресивною поведінкою та конфліктними ситуаціями серед старшокласників. Доведено ефективність програми як інструмента підвищення кваліфікації соціальних педагогів та розвитку їх здатності працювати з проявами цькування серед старшокласників.

2. Сформульовано практичні рекомендації для фахівців соціальної сфери щодо підвищення ефективності соціальної профілактики хейтингу в молодіжному середовищі. Вони передбачають підвищення обізнаності педагогів та соціальних працівників щодо психологічних і соціальних чинників хейтингу, розвиток практичних навичок виявлення жертв і кривдників, активне використання індивідуальних, групових та інтерактивних методів профілактики, а також залучення батьків, педагогічного колективу та громадських організацій до спільної профілактичної роботи.

ВИСНОВКИ

Проведене у кваліфікаційній роботі теоретичне обґрунтування й емпіричне дослідження форм, методів і засобів соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довкіллі, а також розробити й апробувати програму соціальної профілактики, спрямовану на зниження рівня проявів хейтингу серед молоді.

1. Проаналізовано підходи до визначення поняття хейтингу в науковій літературі. Показано, що концептуалізація поняття хейтингу демонструє його багатовимірний характер і охоплює комунікативні, соціально-психологічні, поведінкові, психодинамічні, кіберпсихологічні, культурологічні та соціально-педагогічні підходи, кожен з яких акцентує увагу на різних аспектах явища: від мовних і комунікативних проявів агресії до соціальної ідентичності, міжгрупових конфліктів, психічних механізмів захисту, цифрових факторів та культурних трансформацій. Узагальнення підходів дало змогу визначити хейтинг як значуще соціально-психологічне явище, що проявляється через агресивні, негативні або принизливі висловлювання на адресу окремих осіб або груп у публічному чи цифровому просторі. Воно охоплює як вербальні, так і невербальні форми комунікації, спрямовані на приниження, дискредитацію чи створення емоційного дискомфорту для адресата. Негативні наслідки хейтингу проявляються на індивідуальному рівні у вигляді психологічного стресу, зниження самооцінки та соціальної ізоляції, а на колективному та суспільному – у вигляді конфліктності, поляризації та деструктивної комунікації.

2. Визначено соціально-психологічні чинники та умови виникнення хейтингу в молодіжному довіллі. Серед важливих чинників виділено розвиток комунікативної компетентності, формування толерантності та навичок контролю емоцій, психологічна підтримка та формування навичок саморегуляції, а також медіаграмотність і критичне мислення для адекватної взаємодії в цифровому просторі. Важливу роль відіграють позитивні моделі поведінки, соціально-групові механізми підтримки та інформаційно-просвітницька робота, що сприяють усвідомленню шкоди хейтингу та популяризації конструктивних способів взаємодії. Комплексне врахування цих чинників створює передумови для формування у молоді соціально відповідальної поведінки, розвитку емпатії та здатності протидіяти деструктивним проявам у різних сферах життя.

3. Досліджено сучасний стан організації соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі. Визначено три рівні готовності соціальних педагогів до соціальної профілактики хейтингу серед старшокласників: високий

(10%), середній (40%) та низький (50%). Доведено, що соціальні педагоги володіють базовими знаннями про явище хейтингу та частково опанували практичні навички, проте недостатня обізнаність педагогічного колективу, обмежене використання різноманітних методів та інтерактивних технологій, нестача ресурсів і неповна підтримка адміністрації ускладнюють системне проведення профілактичної роботи. Відсутність регулярного моніторингу проявів хейтингу і недостатнє залучення учнів та батьків додатково знижують ефективність заходів. Загалом, для підвищення результативності профілактики необхідне комплексне посилення компетентності соціальних педагогів, ширше впровадження інтерактивних та комплексних методів, забезпечення ресурсної підтримки та активне залучення всіх учасників освітнього процесу.

4. Розроблено програму соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі, мета якої – підвищення рівня професійної готовності соціальних педагогів до організації та проведення соціальної профілактики хейтингу в молодіжному довіллі шляхом розвитку у них системи знань, практичних навичок та особистих компетентностей у роботі з агресивною поведінкою та конфліктними ситуаціями серед старшокласників. Програма спрямована на формування у соціальних педагогів умінь ефективно виявляти жертв та кривдників хейтингу, використовувати комплексні методи профілактики та забезпечувати безпечне та толерантне шкільне середовище. Впровадження програми продемонструвало її високу ефективність та практичну цінність для соціальних педагогів. Кількість фахівців із високим рівнем готовності збільшилася з 10% до 40%, а з середнім рівнем – з 50% до 80%, що свідчить про значне зміцнення професійних компетенцій та готовності до системної профілактики хейтингу. Доведено ефективність програми як інструмента підвищення кваліфікації соціальних педагогів та розвитку їх здатності комплексно працювати з проявами цькування серед старшокласників.

5. Сформульовано практичні рекомендації для фахівців соціальної сфери щодо підвищення ефективності соціальної профілактики хейтингу в молодіжному середовищі. Вони передбачають підвищення обізнаності педагогів та соціальних працівників щодо психологічних і соціальних чинників хейтингу,

розвиток практичних навичок виявлення жертв і кривдників, активне використання індивідуальних, групових та інтерактивних методів профілактики, а також залучення батьків, педагогічного колективу та громадських організацій до спільної роботи. Застосування цих рекомендацій сприятиме підвищенню професійної готовності фахівців, створенню безпечного середовища для молоді та зменшенню поширеності агресивної поведінки у школах і соцмережах.

Перспективами подальшого дослідження є обґрунтування форм, методів і засобів соціальної профілактики хейтингу серед осіб інших вікових категорій, у порівняльному аспекті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти : навч.-метод. посіб. Київ : Нічога С.О., 2020. 196 с.

2. Андрєєнкова В.Л., Левченко К.Б., Матвійчук М.М., Дацко О.В. Вирішую конфлікти та будує мир навколо себе : базові навички медіації односторонніх: навч.-метод. посіб. Київ : Нічогас С.О., 2020. 86 с.
3. Андрєєнкова В.Л., Мельничук В.О., Калашник О.А. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід: метод. посіб. Київ: Україна, 2019. 132 с.
4. Артющікіна Л. М. Соціальний педагог школи : теорія і практика роботи : навч.-метод. посіб. Суми : СумДПУ ім. А. Макарєнка, 2004. 123 с.
5. Бер Дж. Привітайте своїх хейтерів. Київ : Фабула, 2019. 240 с.
6. Богдановська М. Коли захейтили у соцмережі. Як відповідати коментаторам: поради інфлуєнсерів та психолога. URL: <https://rubryka.com/article/zahejtyly-u-sotsmerezhi>.
7. Бойко О. В. Правова кваліфікація насилля над дитиною. *Вісник ХНУВС*. 2012. Вип. 20. С. 133-138.
8. Бондарчук О. І. Психологічна безпека освітнього середовища : сутність та умови створення : спецкурс для слухачів дистанційної форми навчання в системі післядипломної освіти. Київ : ЦППО Університету менеджменту освіти НАПН, 2018. 28 с.
9. Вайнола Р. Х. Технологізація соціально-педагогічної роботи : теорія та практика : навч. посіб. Київ : НПУ ім. М. Драгоманова, 2008. 134 с.
10. Вербальна агресія як мовно-культурний і соціальний феномен / упоряд. О. Гаврилів. Львів : Вид-во Льв. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2025. 284 с.
11. Вовчок Т. В., Степура Н. П., Даниленко І. С. Психолого-педагогічна робота у загальноосвітніх навчальних закладах з профілактики насильства над дітьми : метод. посіб. Київ : Експрес, 2019. 328 с.
12. Ганді М. Педагогіка ненасилля. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2016. 400 с.
- 12а. Гірняк А.Н., Гірняк Г.С. Формовияви девіантної поведінки у сучасних молодіжних субкультурах та їх соціально-психологічний аналіз. *Психологія і суспільство*. 2023. № 1. С. 199-204.
13. Грива О. А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища : монографія. Київ : ПАРАПАН, 2015. 228 с.

14. Дашковська О. Насилля : деякі загальнотеоретичні аспекти. *Вісник Академії правових наук України*. 2015. № 3 (42). С. 219–226.
15. Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти : Наказ МОН України від 28.12.2019 р. № 1646. URL :<https://mon.gov.ua/ua/npa/deyaki-pitannya-reaguvannya-na-vipadki-bulingu-ckuvannya-ta-zastosuvannya-zahodiv-vihovnogo-vplivu-v-zakladah-osviti> (дата звернення: 25.10.2022р.).
16. Древицька О. Про психологічне насилля над дітьми : актуальність проблеми. *Психолог*. 2018. № 3-4. С. 31-33.
17. Дроздов О. Ю., Живолуп Л. В., Ніжинська О. В., Сухенко Я. В. Превенція агресивності та насилля в освітньому середовищі : методичні рекомендації. Полтава : ПОІППО, 2021. 80 с.
18. Дубровська Є. В. Організація роботи з розв'язання проблеми насилля в школі : навч.-метод. посіб. / упоряд. : Дубровська Є.В., Ясеновська М.Е. Київ : Huss, 2021. 96 с
19. Єльнікова Н. Хейтинг як форма девіантної комунікації в соціальних мережах. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 69, т. 1. С. 176-182.
20. Журавель Т. В., Кочемировська О. О., Ясеновська М. Е. Попередження, виявлення і подолання випадків насильства та жорстокого поводження з дітьми : метод. посіб. Київ : К.І.С., 2010. 242 с.
21. Журавель Т.В. Соціально-педагогічна робота з профілактики насилля щодо дітей. *Соціальна педагогіка : навч. посіб.* / за ред. О. В. Безпалько. Київ : Академвидав, 2013. С. 197-199.
22. Зеленський Є. С., Карпенко О. М. Відмежування поняття «булінг» від схожих за змістом понять. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №3. С. 225-228.
23. Іванишин Н.Л. Концепт *hate speech* у медіа-дискурсі. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2020. Вип. 7. С. 30-34.
24. Іванова І. В. Вивчення проблеми насилля та його превенції як один із

аспектів безпечної життєдіяльності. URL : http://rusnauka.com/24_SVMN_2008/Pedagogica/26978.doc.htm.

- 25.Ісакова Т.О. Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору. *Політика. Стратегічні пріоритети*. 2016. № № 4.41. С. 90-97.
- 26.Калаур С. М., Фалинська З. З. Соціальна конфліктологія: навч. посіб.Тернопіль: Астон, 2010. 388 с.
- 27.Келлі Л. Насилля щодо жінок і дітей : новий погляд на поліцейську діяльність, її інноваційність та професіоналізм : посібник. Львів : Астролябія, 2011. 176 с.
- 28.Кіричевська Е. В. Насильство в освітньому середовищі: діагностика, аналіз, стратегії подолання. *Особистість в єдиному освітньому просторі*. 2010. № 26. С. 94-106.
- 29.Конвенція про боротьбу з дискримінацією в галузі освіти (1960). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174.
- 30.Левицька Л. В., Самілик Г. М. Кримінологічні проблеми запобігання злочинам щодо неповнолітніх : монографія. Ірпінь : НАДПСУ, 2016. 182 с.
- 31.Лесько Н. В. Досвід зарубіжних країн у сфері захисту дітей від насилля. *Науковий вісник Херсонського державного університету.Сер. «Юридичні науки»*. 2017. № 4. Т. 2. С. 20-23.
- 32.Лушпай Л. І. Шкільний булінг як різновид суспільної агресії. *Наукові записки НУ «Острозька академія».Серія: Філологічна*. 2013. Вип. 33. С. 85-87.
- 33.Любченко О. Тролі-психопати. Звідки беруться хейтери в соцмережах і як на них реагувати. URL: [https:// life.nv.ua/ukr/blogs/heyteri-v-socmerezahachomu-z-yavlyayutsya-spilkuvannya-v-interneti-psihologiya-50162260.html](https://life.nv.ua/ukr/blogs/heyteri-v-socmerezahachomu-z-yavlyayutsya-spilkuvannya-v-interneti-psihologiya-50162260.html).
- 34.Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л. Соціально-психологічні аспекти проблем насилля над дітьми. Київ : Світ, 2013. 337 с.

- 35.МаксимоваН. Ю.,Мілютіна К. Л.Як порозумітися з дітьми (конфліктологія для вчителів і батьків): метод. розробки. Київ: Віпол, 2014. 258 с.
- 36.Методичні матеріали для працівників освіти, спрямовані на покращення алгоритму виявлення випадків насильства щодо дітей / авт.-упоряд. Буров С., Онишко Ю., Смилова Л. та ін. Київ : ІЗМН, 2017. 56 с.
- 37.Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству : лист Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 №1/11–5480. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5480729–18Text>.
- 38.Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство : метод. посіб. / авт.-упоряд. Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюман ; за ред. Т. Цюман. Київ : КЛИМЕНКО, 2015. 114 с.
- 39.Молчанова А.О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога : посібник. Київ : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 188 с.
- 40.Мудрик О. Визначення індивідуальних властивостей особистості на основі аналізу аватарок. *Актуальні проблеми психології в закладах освіти*. 2019. Вип. 9. С. 287-291.
- 41.Навроцький О.О. Забезпечення прав дитини в Україні : теоретичні і практичні засади адміністративно-правового регулювання : дис. ... докт. юрид. наук. Харків, 2023. 472 с.
- 42.Насильству немає виправдання : добірка матеріалів на допомогу протидії насиллю / уклад. Т.І. Касьяненко, Ж.П. Швачко. Суми, 2017. 33 с.
- 43.Овсяннікова Я. О. Форми і методи роботи з дітьми, які пережили насилля. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. Вип. 4 (29). С. 63-69.
- 44.Ожйова О. М. Шкільне насилля: сутність, види, профілактика : автореф. дис. ... канд. соціол. наук. Харків, 2021. 22 с.

- 45.Олійник, В. О. Соціально-педагогічна профілактика жорстокої поведінки учнів основної школи засобами анімаційної діяльності: дис. ... канд. пед. наук. Харків, 2017. 284 с.
- 46.Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. Київ: Кондор, 2015. 566 с.
- 47.Павлюк А. «Боже, яке кончене»: чому люди хейтять та як на це реагувати. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2024/01/11/258762>.
- 48.Петросевич В. Р. Проблема булінгу в сучасному освітньому середовищі. *Практична психологія та соціальна робота*. 2012. №12. С. 61-64.
- 49.Плутницька К. М. Підходи до розуміння булінгу як форми шкільного насильства. *Юриспруденція*. 2017. Вип. 29 (2). С. 36-39.
- 50.Полєшко Н.С. Хейтери віртуального простору: соціально-психологічний аналіз культури поведінки. *Стан та перспективи розвитку культурологічної науки: зб. тез доповідей V Міжнародної наук.-практ. конф. / редкол.: Н.В. Федотова. Миколаїв : МФ КНУКіМ, 2019. Ч. 2. С. 98-100.*
- 51.Полухович В.В. Хейтинг та його види в соціальних мережах. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері*. 2024. №6. С. 148-150.
- 52.Попередження насильства в закладах освіти : методичний посібник для педагогічних працівників / упоряд. І. Скорбун, Т. Слободян. Київ : Благодійний фонд «Здоров'я жінки і планування сім'ї», 2020. 96 с.
- 53.Попередження насильства над дітьми : інформаційно-методичні матеріали та аналіз нормативно-правової бази / уклад. Журавель Т. В. Київ : КАЛИТА, 2007. 224 с.
- 54.Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 18.12.2018 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19>.
- 55.Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 6 грудня 2012 р.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>.
- 56.Про затвердження плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти : Наказ МОН від

26.02.2020 № 293. URL :

file:///C:/Users/Андрій/Downloads/5e8d85518c5bf096849524.pdf.

- 57.Про освіту : Закон України від 5.09.2017. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2017. № 38-39. Ст. 380.
- 58.Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 за № 2401-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.
- 59.Про соціальну роботу з дітьми та молоддю : Закон України від 21 серпня 2001 р. №2558-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14Text>.
- 60.Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню): Лист МОН № 1/9-436 від 14.08.2020 р. URL : <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-stvorenniya-bezpechnogo-osvitnogo-seredovisha-v-zakladi-osviti-ta-poperedzhennya-i-protidiyi-bulingu-skuvannyu>.
- 61.Романовська Д.Д. Методологія профілактики ситуацій насилля в шкільному середовищі. *Науково-методичний вісник ОПППО. Серія: Психологічна служба*. Чернівці : Технодрук, 2018. Вип. 6. С. 59-64.
- 62.Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Соціальний педагог*. 2015. №6. С. 5-11.
- 63.Сінельнікова М. Хейтер як представник ресентиментного типу особистості. *Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічні студії*. 2023. Вип. 46. С. 168-174.
- 64.Скакунова К.В., Калька Н. М. Психологічна характеристика особистості хейтера. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія психологічна*. 2022. Вип. 2. С. 54-60.
- 65.Соціально-педагогічна діяльність в умовах трансформації суспільства : теоретичні та прикладні проблеми: монографія / за ред. С. Архипової. Черкаси : Гордієнко Є. І., 2014. 235 с.
- 66.Стромило А.П. Насилля над дітьми та його наслідки. *Вісник Черкаського університету*. 2020. № 121. С. 140-143.
- 67.Тараненко К. В. Засоби вираження прихованої агресії в комунікації. *Закарпатські філологічні студії*. 2019. Т. 1. Вип. 7. С. 35-38.

68. У всіх на вустах. Навіщо потрібні хейтери в соцмережах, хоча їх ніхто не любить. URL: <https://focus.ua/uk/opinions/486214-u-vseh-na-ustah-zachem-nuzhny-heytery-v-socsetyah-hotya-ih-nikto-ne-lyubit>.
69. Франко М. Хто такий хейтер, і як з ним боротися. URL: https://tvoemisto.tv/blogs/heyter_zvychaynyy_i_yak_z_nym_borotysya_110553.html.
- 69a. Фурман А.В., Гірняк А.Н. Міжособистісні стосунки соціального працівника з клієнтом і бар'єри діалогічної взаємодії. *Розвивальний потенціал сучасної соціальної роботи: методологія та технології* : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. м. Київ, 15-16 берез. 2018 р. Київ, 2018. С. 222–226.
70. Хейт у соцмережах: чому його стає дедалі більше та як від нього захиститися. URL: <https://speka.ua/life/xeit-u-socmerezax-comu-iogo-staje-bilse-i-shho-ce-govorit-pro-situaciyu-v-suspilstvi-v7yxdy>.
71. Хто такі хейтери і чому люди ними стають. URL: <https://jijour.com/chomu-lyudi-stayut-hejterami-i-yak-dati-im-vidsich.html>.
72. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища : метод. посіб. Київ, 2018. 122 с.
73. Як перетворити хейтерів в реальному житті та онлайн на свою силу: секрети виживання в інтернеті. URL: <https://bilyayivka.city/cards/372040/yak-peretvoriti-hejteriv-v-realnomu-zhitti-ta-onlajn-na-svoyu-silu-sekrety-vizhivannya-v-interneti>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для соціальних педагогів для діагностики сучасного стану організації соціальної профілактики хейтингу серед старшокласників

Інструкція.Шановні соціальні педагоги!

Вам пропонується анкета, спрямована на діагностику сучасного стану організації соціальної профілактики хейтингу серед старшокласників у закладі загальної середньої освіти. Метою опитування є виявлення рівня актуальності проблеми хейтингу в учнівському середовищі, особливостей професійної підготовки фахівців, наявних форм і методів профілактичної роботи, а також ресурсних можливостей та організаційної підтримки такої діяльності в школі. Конфіденційність і анонімність ваших відповідей гарантується. Будь ласка, відповідайте максимально чесно. Ваші відповіді допоможуть удосконалити профілактичну роботу в загальноосвітніх школах.

1. На вашу думку, наскільки актуальною є проблема хейтингу серед учнів вашої школи?

- ☐ Дуже актуально
- ☐ Частково актуально
- ☐ Не дуже значимо
- ☐ Не актуально

2. Для якої вікової групи учнів проблема хейтингу, на вашу думку, найбільш актуальна?

- ☐ 5–7 класи
- ☐ 8–9 класи
- ☐ 10–11 класи
- ☐ для всіх вікових груп

3. Чи маєте ви спеціальну підготовку з профілактики хейтингу або роботи з агресивною поведінкою молоді?

- ☐ Так
- ☐ Ні

4. Якщо так, у якому форматі:

- ☐ курси підвищення кваліфікації
- ☐ тренінги
- ☐ семінари
- ☐ самостійне навчання

5. Чи існують у вашій школі нормативні документи або програми, спрямовані на запобігання хейтингу?

- ☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

6. Оберіть правильне визначення хейтингу серед наведених:

☐ свідоме приниження та агресія щодо учня в мережі чи в реальному житті

☐ дружні піджарки між учнями

☐ жартівливі суперечки на уроках

☐ не знаю

7. Які форми хейтингу ви спостерігали у школі? (можна обрати кілька)

☐ словесні образи

☐ цькування в класі

☐ онлайн-тролінг

☐ публічне приниження

☐ інше (вказіть)

8. Чи знаєте ви основні психологічні наслідки хейтингу для жертв та тих, хто його здійснює?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

9. Чи усвідомлюєте ви соціальні та групові чинники, що сприяють виникненню хейтингу?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

10. На вашу думку, наскільки педагогічний колектив обізнаний про явище хейтингу?

☐ Повністю обізнаний

☐ Частково

☐ Мало обізнаний

☐ Не обізнаний

11. Чи вмієте ви виявляти учнів, схильних до хейтингу, або його жертв?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

12. Чи вмієте проводити бесіди з учнями щодо запобігання агресивній поведінці та хейтингу?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

13. Чи застосовуєте індивідуальні консультації для жертв хейтингу?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

14. Чи використовуєте групові методи профілактики (тренінги, психологічні ігри, дискусії)?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

15. Чи вмієте залучати батьків до профілактичної роботи з хейтингу?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

16. Які методи профілактики хейтингу ви застосовуєте?

☐ бесіди та консультації

☐ тренінги

☐ тематичні уроки

☐ соціальні кампанії

☐ рольові ігри

☐ інше (вказіть)

17. Чи використовуєте інтерактивні технології (онлайн-платформи, відео, презентації) для профілактики?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

18. Чи проводите інформаційно-просвітницькі заходи для учнів щодо медіаграмотності та безпечного спілкування в мережі?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

19. Як часто організовуєте профілактичні заходи з хейтингу?

☐ Щомісяця

☐ Щокварталу

☐ 1–2 рази на рік

☐ Рідко / ніколи

20. Чи залучаєте учнів до планування та проведення заходів з профілактики?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

21. Чи достатньо ресурсів (час, матеріали, посібники) для роботи з профілактики хейтингу?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

22. Чи отримуєте підтримку від адміністрації школи для проведення профілактичної роботи?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

23. Чи співпрацюєте з громадськими організаціями або спеціалістами (психологи, соціальні служби) у профілактиці хейтингу?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

24. Чи проводиться у вашій школі моніторинг проявів хейтингу серед учнів?

☐ Так

☐ Частково

☐ Ні

25. Які форми роботи, на вашу думку, є найбільш ефективними для профілактики хейтингу в школі? (відкрите питання)

Дякуємо за щирі відповіді!